

BAJAI HONPOLGÁR

Várostörténeti és Környezetvédő lap

2001. szeptember

XII. évfolyam 9. (131.) szám

Ára: 100 Ft

A tanítóképző épülete, előtérben az internátussal — 1907

A Türr István Múzeum gyűjteményéből

MOUSSONG GYULA VISSZAEMLÉKEZÉSEI

— részletek —

1.

Muossong Gyula hőgyészi tanító 1935-ben, 71 éves korában leírta ősei és saját élete történetét három füzetbe. E hazánkban ritka családi név (g-vel a végén vagy anélkül, merthogy mindkét változat szere-

pel a családfán) egyértelműen francia származásra utal. A családi krónika szerint az 1700-as évek elején két testvér érkezett Pont-à-Moussonból (jelenleg is meglévő kisváros) Magyarországra, akik

itt dunai malmokat szereztek átmentett vagyonukból.

A terjedelmes emlékiratból azt a részt közöljük, amelyben a szerző a bajai tanítóképzőben eltöltött évekre (1879–1882) emlé-

kezik (csak emlékeztetőül: a tanítóképző alapítási éve 1870).

(Megjegyzés: a Moussong/Mousson család ezen ágának története jelenleg Baján folytatódik: a visszaemlékezés trójának dédunokája, dr. Deutsch Ottóné (szül. Mousson Judit) 1976 óta él családjával városunkban).

Schmidt Antal

Bernát nagybátyám aztán közölte velem, mely napon jön Kokasdra, hogy velem Dunaszekcsőig szekéren, onnan Bajára hajóval eljusson.

Minden hibátlanul, programszerűen beletrafált. De különös volt, hogy cseppnyi szorongást se éreztem búcsúzásakor! Persze sejtelmem se volt arról, hogy Bajáról még jó időben is mily körülményes hazakerülni! Nem volt vasút, nem volt híd, és a Duna télen egy borzasztó akadály, mely még a gondolatnak is gátat tud vetni! Kocsisunk — hogy „rövidítse” az utat, nem Szekszárdnak tartott, hanem Ladomány-Grábóc-Nána-Várdombnak került, folyton hegynek-völgynek, rossz úton, és csak Várdombnál kerültünk köves útra. Reggeli 4 órától zötyögtetett az a nyomorúságos szekér délután 1-ig, mire Szekcsőre értünk.

A Duna nem tett különösebb hatást rám, mert pont így nézett ki a Kokasd-Belác közti rét, mikor kiáradt a patak; parttalannak nem gondoltam el a folyamatot.

Bernát elbúcsúzott a kokasdi finom kulacstól, áhítatos hosszút, végsőt szíva utoljára abból. Kocsisunk épp az abrakoláshoz fogott, mire egy pompás nagy hajó az álló hídhoz úszott, s mi rögtön felszálltunk rá.

Valami csodálatos nagy alkotást láttam mindabban, mit Bernát a hajón megmutatott. A fedélzeten, ponyvaárnyékban foglaltunk helyet. A mozgó tájképet szemlélve Bernát mondja, hogy a nyomorúságos kocsis a gebéivel könnyen le is késztetett volna a hajóról, és szidta azt az áldatlan ötletét, „Ich was'n näheren Weg”. Elmeséltem neki, hogy minden jobb parasztot megkértünk, de mind sajnálta a lovát ilyen hosszú útra, sőt a legtöbb azt se tudta, hol van Szekcső. Kénytelenek voltunk az utolsó fuvarozóhoz fordulni, akit a nép nótával csúfol: „Kaari hin, Kaari her, Kaari hat kein Schimml mehr”. Erre aztán volt nevetés, mire megfogadtuk, hogy aztán inkább gyalog utazunk.

Feltűnt Szeremle falu, de mindjárt Baja tornyai is felénk úsztak. Kikötéskor ládát a raktárba tettük, mi pedig sétálva tettük meg az utat a városig.

A parochián már vártak bennünket. Dani bácsi (Berényi Dániel magyarosított névvel Baja apátplébánosa, aki egyben a tanítóképző igazgatótanácsának elnöke is volt — a szerk.) és a mamája igazi rokoni szeretettel csókolgattak. A nagy, tágas, szép épületben sok szoba volt, négy kápláni szoba külön folyosón, az egyikben mi kaptunk szállást (ez lett volna Fonyó hittanáré, aki azonban künn a városban lakott).

Csupa előkelőség és gazdag pompa vett körül minket, mely, ha nem láttam volna a nagyon kedves arcokat, félnék tette volna a bátortalan és a világból még keveset látott falusi gyereket. Dani bácsi azonban bátorságot és önbizalmat öntött belém, és biztatott, hogy a holnapi vizsgán nem kell félnem, mert végső esetben az ő asztalánál lesz még hely számomra is.

Másnap a képezdében volt a bemutató. Lehattunk 10-12-en, kik vizsgára jelentkeztünk. Az volt most az érzésem, hogy nem fognak tőlem rendkívülit kérdezni; a rendes anyagot pedig jól ismerem; tehát bátran neki! Az intézeti orvos, ki a tanítósághoz megkívánható követelményeket alapos vizsgálattal megállapította, minket egyenként szelnek eresztett a vizsgaterembe, aztán kezdődtek a vég nélkül tartó kérdések vagy négy tanár által. Ki-kinek mily fokú készültségéről a jegyzet ott feküdt előttük. Az én füzeteim lehettek a legmegfelelőbbek, láttam az arcukon. Öt-hat kérdést is kaptam némely tárgyból, de aztán hibátlan, jó feleleteim a vizsgálobizottságot nagyon kielégítették, s láttam Bernát bácsim szeméből a helyeslést, és fejtartásából, hogy büszke az öccsére. Milyen jólesett nekem azután az ebéd Dani bácsinál, annyi gond és megfeszített erőltetés után, azt le se tudom írni. Nagybátyám úgy látszik igen jó benyomást tett az egész tanári karra, mert délutánra meghívták a képezdekertben tartott kuglizó partizhoz, hova Dani bácsi is elment az igazgatótanács gyűlése után.

Az igazgatótanács a tanári testület minősítése alapján nemcsak felvett a képzőbe, hanem teljes ingyenes köztartásban is részesített. Lakást havi 3 forintért sikerült szereznem, mosásért pedig 1 forintot kell fizetnem. Ennyit havonként küldött is az anyám az első évben; a második és harmadik évben már lakáspénzt is az államtól kaptam.

Rám most már szép napok következtek. A plébánián egész otthonos lettem, kedvezett ott nekem mindenki, még a három káplánnal is nagyon jóban voltam. Legjobban szeretett a Grósz (Dani bácsi anyja), ki nagyon szerette, ha vele németül a Dunántúl kedves emlékeiről beszéltem. Mindig megkínált egy pohár finom borral, megtömte zsebeimet mindenféle nyenc falattal, ellátott szivarral és finom török cigarettadohánnyal, mit gondosan eltettem a nagy vakációra, mert Baján nem szívtam semmit. Fonyó, az akkor már a kiadott könyve révén országosan ismert és dicsőített hittanárom annyira megszeretett, hogy titkárává tett, és minden szabad időmben nála írogattam az ő újabb műveinek nyomdába menő íveit. Így lett zsebpénzem is naponta 30 krajcár, mellyel megengedhettem magamnak, hogy a színház operett előadásait élvezhessem, ha kedvem tartotta. Mikor Fonyó már az összes elemi osztálynak hittani előadási anyagát feldolgozta, kiadta, s könyveit a szélrózsa minden irányában szétküldöttük (nagy munka volt a bepakkolás, címzés, expedálás!), s nekem csak ritkán adhatott már másolni valót (mikor az újságokban cikket írt), hát szerzett nekem olyan finom különórát a polgármesteréknél (príma ház!), hol két gyereket tanítottam; egy fiút, egy lányt elemi I. és II. oszt. és kis zongorálásra, amiért neki mindig hálás leszek, mert könnyű módon szerezhettem finom ozsonnák mellett havi 8-12 forintokat.

Az intézeti koszt mintaszerű, sőt mondhatnánk ideális, mennyiség tekintetében pedig teljesen kielégítő volt.

Amikor pedig a plébánián trakta vagy vendégség volt, mindenkor meghívott Dani bácsi, még akkor is, mikor Kubinszky püspök volt nála. Meg is becsültem magamat; sokszor mondta Dani bácsi: „Még nem beszélnek rólad! — Ezt szeretem, s ha utánad tudakozodom, úgy látom, kedvelnek.”

Lakásom az Özvegy utcában volt, Kubinjáékéknál (járásbírói hivatalszolgá, Vaskútról származott Bajára). Az édesanyám testvérbátyja Ullein Jakab volt Vaskúton a tanítója, s így sok kiváltságban volt Kubinjáékéknál részem a különben is szép, napos, barátságos szobában, meg a gazdánál is, aki ügyes cite-rajtázó ember volt.

A tanulás cseppet sem volt győzhetetlen, csupán a „Lélektan” csinált eleinte némi gondot, mert azt mindig szó szerint kellett bevágnom. Mindenkor az első tanulók sorában voltam, rossz felelet sosem volt ná-

lam. Hegedűm velem volt, s minthogy itt kötelező volt, sok előnyöm volt abból, hogy már meglehetősen jártas voltam a hegedülésben. A zongorával sokat győtrődtem, mert állandóan öt zongora és egy orgona szólt, és sokszor megcsömöröltem attól, amit máskor úgy szerettem. Kvalitásom különben fel se tűnt társaim előtt, mert ottan volt Jellinek, Beraner és Radics, kész művészek, kik beleszülettek a zenébe, és soha egyebet se tettek, de nem is tudtak mást, mint zongorálni, hegedülni. (Jellinek aztán hivatásos muzsikusként ment katonabandába, Beraner, kalocsai, képezdei zenetanár, Radics Jóska kedves jó barátom a hőgyészi adóhivatalba, majd a MÁV-hoz került, de már a '90-es években meghalt.)

Azt külön meg kell írnom és hangsúlyoznom, hogy Nagybatyám elutazásától fogva állandóan a speciál-térképet néztem fájó szívvel, hogy milyen szörnyű messze kerültem Dunántúlról, Tolna megye közepéből, hogy szüntelen égő vágy vonzott, húzott, mely nem engedte soha, hogy valaminek igazán, őszintén, szívből örvendhessek, aminek más örült volna, pedig meg kell mondanom, mai szemmel nézve helyzetemet, hogy a sorsnak, szerencsének annyira kegyeltje voltam, hogy azt csak nagyon áldozatos étellel lehet meghálálni.

Egyszer a gazdámval Vaskútra mentünk, hol új templomot építettek, nem hagytam békét neki, míg feljött velem a torony tetejébe, onnét azonban alig bírt már lehúzni, mert elibém tárult ott Tolna megye, az elveszett paradicsom minden csábjával, mit elérnem tán sosem lehet, vagy csak sok-sok idő múltával!

Szomorú lettem, és sokáig szomorodtam.

Öreganyám sejthette, mi nyomja szívemet, mert gyakori leveleiben mindig vigasztalt és biztatott szép jövővel, melyben csupa öröm vár rám. Ő ezért folyton imádkozik, és tudja is már, hogy jól megy majd sorom.

(Igaza is lett neki, hála a Jó Istennek! Hogy fogunk örülni egymásnak, ha már minden beteljesedett!)

Rájöttem arra, hogy az állandó munkálkodás, a gondos, szakadatlan tevékenység nemcsak testi-lelki megnyugvást eredményez, hanem az idő folyását is sietteti, gyorsítja! Húsvét után már szinte angyalszárnyakkal repültek a napok, úgy

hogy egy szép június végi napon hirtelen arra eszmélek, hogy a hajóállomás álló stégjén mérlegelik ám már az én zöld ládámat.

Keselyűsnél szálltam partra oly boldog érzésekkel, mintha legalább is a mennyország előcsarnoka lett volna Tolna megye.

Édesanyám elibém jött jó kocsin, valószínűleg ő is fájón érezhette az egy évi távolléteket, és hamarabb kívánt látni! Nagyra nyílt szemekkel mustrálgatott, míg ki tudta mondani: „Jaj, de sokat nőtél!” Valahogy igaza is lehetett, mert viszont én otthon mindenkit úgy láttam, mintha kissé megkisebbedett volna, nem is bántak többé velem másként, mintha tényleg felnőtt lettem volna. Szinte szokatlan volt Heil apám részéről eddig nem tapasztalt kedvesség, s nagyon jólesett, hogy helyben hagyta, ha valamiről véleményt mondtam, sétáihoz mindig magával vitt, s mások előtt mindig tüntetett, hogy már mire vittem. Káthi néném és a Nagyanyám persze roppant kedveskedéssel tudták mindenkor kitalálni, mire lenne gusztusom, és anyámmal vetekedtek a főzésben.

Ez a vakáció zongorastudiummal, orgonálással meg rajzolgatással telt el, sok örööm volt a régi kedvelt helyeimnek felkeresésében és a bolyongásban.

Szeptemberre Keselyűsön át megint Bajára kerültem, ezúttal minden kíséret nélkül, mert már elég rutinom volt a kis világban ide-oda forgolódni.

A második preparandista

Igen kedves volt nekem ez a fokozat. Most már vagy 25-30-an nekem köszönnek; a képezdekertben a kulik csinálták a nehezebb dolgokat; a II-dikost már urazták, mert minden dolgokban felügyeleti és intézkedési hatáskörrel volt felruházva; a conviktusban tetemes előnyökhöz jutott.

A tantárgyak is egész új színezetet nyertek a II-ban, a „módszertannal”, az algebrával, világtörténettel, de különösen azzal, hogy az ember időnként a „gyakorlóiskolában” végiggyönyörködhetett az elemi iskola gyönyörűnél gyönyörűbb mintatanításán, amellyel az a lelkes és rajongó szeretettel körülvett Bocskay tanárunk a hallgatóit nemcsak megismertette az ő jövőző munkakörükkel, hanem végtelenül meg is szeretette azt. Akkoriban nem volt programban a természet utáni rajz (sajnos), hanem a Hermes-féle

mintagyűjteményt másoltuk. Ezzel azonban a tökélynek arra a fokára jutottam, hogy az egész intézet rajongott a rajzaimért, miket aztán ki is állítottak és egy arannyal díjaztak. Rajztanárom egyszersmind portréfestő is volt, elég szépen dolgozott, de nálánál a festésben nagyobb-nak tartottam Bocskayt, ki mint műkedvelő, gyönyörűt produkált.

A hegedű, zongora, orgonatanulás kissé sablonos volt. Bene Gyula tanárunk maga mindezekben ugyan nagy művész volt, komponált is szépeket; de nála nemigen volt a közepesen túlmenő, a jobb zeneirodalmat is felölelő oktatási törekvés, ha csak azt nem kell annak tekintenem, hogy néha igen szép Chöpin-dolgokat mintaszerűen adott elő, és stílusosan orgonált, hogy csodálattal állottuk körül. Az énektanítás hangjegyzetek szerint haladt előre, és nálam, ki az I. osztályban kizárólag úgy füttyültem le az áriákat (mert akkor változott a hangom), a II-ban oly simán ment, hogy az egész képezdében nem akadt vetélytársam! Gyönyörűséggel kell megemlékeznem arról a páratlan élvezetemről, melyben három év alatt az ének- és hegedűórák pihenő szüneteiben részem volt, s mint vettem észre, talán egyedül én tudtam igazán nagyra értékelni: Bene ilyenkor fel-alá sétálva és szinte önfeledten muzsikált az ő favorit nagy brácsáján olyan pazar dolgokat, etűdöket, impromptúket, hogy majd a lélegzetem elállt. Csodálhattam egy kimeríthetetlen zenei gondolatforrást, mely minden részleteben egy magasabb intuítióból eredt. Nagyon szerettem azért, bár nem sokat profitroztam belőle. Bene a kérdéseimre így válaszolt: „aki nagyon sokat gyakorol, előbb-utóbb mind eljuthat ideig”.

A házi iparban kiválót produkálni nekem magától értetődőnek tetszett; oly kiváló előkészülettel e szakmában a kosárkötést, meg a nádszékek ülésének fűzését, foltozását már az I-ben kitanultam fenéig, a II-ban csupa díszes kis kézi kosarakat meg piaci alkalmatosságokat készítettem. De minden dicséret ellenére sosem tudtam az ilyen eladásra szánt jószágok csinálásában gyönyörködni, és mélyen sajnáltam azokat a csütörtök délelőttiöket, melyeken nem volt lehetséges valami passziósabb szakmával foglalkozni. Az anyag a fűz meg a spanyolnádhéj, de még a tengerifű is felette olcsó volt. Az egész az állam pénzén szereztek, produkciókat meg eladták. Egy pompásan sikerült díszes fedeles kosarat vettem meg az

édesanyám részére, mely még vén korára is épségben volt.

Pénzszűkében sohsem voltam, mégsem hagytam magam semmiféle kilengésre csábítani. Sohsem vettem részt társaim kiruccanásain, tánciskoláján, kocsmázásán vagy udvarlásában, mulatozásában. Kiadásom alig volt másra, mint hegedűhúrra meg kottákra. Temérdek sok szép zenei dolgot, mint színházi érdekes áriákat, népdalokat, táncdarabot kottáztam le magamnak, mindet a vakáció örömeire és szépítésére. A vakáció gondolata még pillanatokra sem hagyott el; a múlt évi ugyanis sokkal mélyebben fészkelte magát bele ifjúim lelkembe, semhogy minden reménységemet ne erre a bekövetkező boldog időre tartogattam volna! Ez muzsikált bennem szüntelen, ez ösztökélt minden nemes és szép dologra, megkönynyítve minden nehézséget, hogy fáradtságot nem is ismertem.

Most volt életemnek az a boldog periódusa, amelyet Schumann „Sturm und Drang” névvel illet; vagyis amint mondani szokás „Wo der Himmel voller Geigen ist”. Amikor még az ég is telve van hegedűkkel!

A bizonyítványom az év végén a jeleseknek culminációja, valóságos orgiája lett. Annyi nem jött össze sem azelőtt, sem azután. („Szép gyermekkor, jöjj vissza egy szóra! Őszi rózsá, fehér őszi rózsá”) — (énekelte Hegedűs Gyula, az én kedves Hekmann nevű iskolatársam, mikor már művészetének zenithjére fölért.)

Egy külön könyv tellenék meg, ha az egész váratlanul kapott karácsonyi szabadságot leírnám. December közepén ugyanis valamiféle járványos betegség ütötte fel fejét Baján, amiért is a képezdészek mind hazamentek (enyhe volt az idő, a Duna jégmentes, a hajók vígan közlekedtek). Uccu neki a szép Tolnának! A beláci Pausch Rafael collegámmal Keselyűstől nekivágtunk a jó útnak, és 5 óra alatt gyalog értünk hazáig! Micsoda hangosság lett egyszerre a házban, micsoda ölelgetés, csókolódzás és repeső öröm lett körülöttem, azt leírni meg sem kísérem. De jól belevájtam magam a hazai kenyerekbe, hurkákba, kalácsokba, fánkokba! Se vége, se hossza nem volt a sok kérdésnek, elbeszélésnek, újságolásnak.

Varasdra is fölkerültem, ott is nagy volt a meglepetés és az örvendés. Bajáról pe-

dig vártuk az értesítést, mikor megy az utolsó hajó. Január egyharmada is eltelt, mire a hír hozzánk ért, hogy azonnal jöjünk a Rafival. Szerencsésen elértük az utolsó gőzöst. De Diósberény, Pincehely és még négy hely lekésett. Szegény fiúk Pestig gyalogoltak, a révszerek sehol sem vállalták, hogy a zajló jég közt az átkelést megpróbálják. Pestről vonaton jöttek Szabadkáig, s innen megint gyalog jöttek Bajára. Jaj, de nyomorúságos volt hallgatni, min mentek keresztül! És január vége lett, mire Bajára értek! Nyomorúság volt ilyen folyam által elválasztva lenni az imádott hazától.

Csak nagyon későn érték fel ésszel a vezető körök, hogy *hid kell* meg minden-hova vasút köll!

Hát ezt a karácsonyi hazaruccanást persze nem ide kellett volna tolni a tanév végére, hanem időrendben az események közé iktatva jobban részletezni, hogyan gondolkodik egy 17-dik évbeli képezdész. De sokkal erősebb összefüggést találtam a két dolog közt: Kis vakáció – nagy vakáció. Mindkettő az ifjú lelkében az a centrum, mely körül a többi dolgok akár szükség-szerű, akár haszontalan járulékok alakjában keringőznek, mint a bolygók a Nap körül. Az én szememben tehát a „diák” a „képezdész” jelleget csupán a vakáció adta, ez volt mindenek felette szent, tehát mindennek a vakáció érintetlenségét kellett biztosítani az egész tanéven végig! Egy hanyag, rossz tanuló, egy slampet, léha ifjú az én szememben a legsajnálato-sabb, a legszánandóbb alakja volt a társadalomnak, az ilyeneken segíteni mindenkor és mindenképpen törekedtem, de ha ez lehetetlen volt, akkor undorral el is fordultam attól.

Nagy vakáció! Az egyedüli szép és magasztos dolog, mit a régi tanítómesterek, tudósok, államférfiak kigondoltak, kipróbáltak és törvényesítettek! Mert nem az volt a bölcsességük, hogy előírták, mely tárgyakat, mely osztályokban és mily terjedelemben tanítsanak a gyerekeknek (mert minden igyekvésük ugyanis haszontalan, és minden tanulás is az, mikor a legfőbb dolgot, a legeslegfőbbet kifejezték: alaposan megismerni lelkünket, testünket, az életműködést, amivel az idő szerint csak az orvosok tudhatnak — de azok se mind), hanem abban ragyogott fel az eszük, hogy rendes időben recreatiót rendeltek a fiatal népnek, vakációt, melyben megújíthat az ész, a szív, a kedély; és kinek-kinek megadassék, hogy saját

szemlélettel, gondolkodással a nagy Min-denség rendjében föllehesse mindazt, ami az iskolai tantárgyakból kimaradt vagy azokban csak hézagos vagy pláne hamis!

(folytatjuk)

*

Alapításának ötvenötödik évfordulójához érkezett már a bajai tanítóképző, amikor ismét dunántúli diák kopogtatott a kapuján 1925-ben. Molnár István (akit számos bajai tanítványa Pista bácsi néven emleget ma is) a Fejér megyei Alap községből érkezett, és kopogtatása nem volt hiábavaló. Tanítói oklevelének birtokában negyven éven át szolgált a magyar oktatásügyet, követendő példát adva szorgalmas munkából, tisztességből, emberségből. Az idén, 90 éves korában vettünk tőle örök búcsút.

Hagyatékában található az alábbi Felvételi értesítés, mely számára sorsdöntő örömet hozott, s egész életre szóló hivatás kezdetét jelentette.

Olvasása szolgáljon tájékozódásul és okulásul a mai tanítójelölteknek, fakaszson mosolyt azok arcán, akik még emlékeznek a régi időkre, s állapítsuk meg egyetértésben: Mennyit változott a világ 70-80 év alatt...!

Sárosy Józsefné

Hivatásból,
FANÓGYRÉN,
Parti-ottelek.

Alap
Tanítóképző-intézet

szám.

Felvételtett a bajai m. kir. állami tanító-
képző-intézet I osztályába.
Baja, 1925 évi szeptember 3 n.

Igazgató:

Felvételi értesítés.

Önt a *bajai m. kir. állami tanítóképző-intézet* Tanári Kara a nmlgu VKözoktatásügyi Miniszterium jóváhagyásával a fenntartásával az intézet Z osztályu növendékévé havi 170.000 K. befizetés ellenében teljes ellátás, ~~és lakás~~ élvezetével felvette.

Minden felvett növendék internátusi helyének elfoglalásával egyidejűleg (esetleg 2 részleiben: szeptember 8-án és 1926. évi január 8-án) 100 kg. főzölisztet, 10 kg. zsírt, 5 kg. cukrot, 5 kg. szappant és 6 kg. hüvellyest: (bab, borsó, lencse) tartozik beszolgáltatni; ez a beszolgáltatás napi áron készpénzzel is megváltható s *kötelező, bármely kedvezményes helyre is vettett fel az illető növendék.*

A felvétel elfogadásáról a folyamodó szülő vagy gyámja július hó 15-ig köteles az intézet igazgatóját értesíteni. Aki ezt elmulasztja, annak helyét más növendékkel föltjük be!

A fölveti tanítónövendékek beiratásuk végét szeptember hó 3 n délelőtt 9 órákor tartoznak szülőjük vagy gyámjuk kíséretében az igazgatónál jelentkezni, az osztályfőnöknél beiratkozni, a *felvételi értesítő lapot* és mult évi bizonyítványukat átadni.

A magasabb osztályba fölveti tanítónövendék egymaga is jelentkezhetik.

A javítóvizsgálatokat szeptember 1-én d. e. 8 órákor tartjuk meg.

A fölveti növendékek kötelesek továbbá:

1. A megállapított köztartási díjakat (170000 illetőleg 85000 K-t) előre minden hó 7-ig nyugtatóvány ellenében az intézet pénztárába befizetni.

2. Betegápolási-, evőeszköz-díj fejében (az intézetben étkezők) az utazási alap javára, kézimunka-anyagdíj fejében, az Önképző-kör, a segítő-egyesület és a Kisosz tagsági díja fejében beíraskor összesen 490000 K-t befizetni.

3. Minden növendék köteles magával hozni tisztességes nyári és téli ruházatát, kívül 119 bevarrott számmal jelzett fehérneműt, még pedig lehetőleg 6 inget, 6 alsó nadrágot, 2 hálóinget, 6 pár harisnyát, 2 törülköző kendőt, 6 zsebkendőt, 1 db. 240 m. hosszú és 110 cm. széles asztalterítőt, 2 fehér szalvétát, 2 alsó lepedőt, 1 vánkost, 2 fehér vánkoshéjat, 1 paplant, 2 paplanlepedőt, 1 szalmazsákot, 1 ágytakarót, továbbá fésűt és hajkefét, fogkefét, ruhakefét és háromféle cipőkefét. Az intézetben étkezők 2 tányért, 1 evőkészletet és livópocharat.

Ezekon kívül minden növendék 1 fekete Horthy-sapkát szerez be.

Az iskolai év megnyitásától számított egy hét alatt minden növendék köteles magát a szükséges új tankönyvekkel, népiskolai kézi- és vezérkönyvekkel, füzetekkel, rajz-, zeneeszközökkel és egyéb a Tanári Kar által előirt tanszerekkel ellátni s azokat az illető szaktanároknak bemutatni.

Ha a fizetésre kötelezett növendékek ebbeli kötelezettségüknek nem bírnak megfelelni, a fizetési határidőtől számított 2 hét elteltével a szülők vagy helyetteseik figyelmeztetése után az intézetből elbocsáttatnak.

A felvett és beírássra jelentkező növendékek végleges befogadása a jelentkezés napján tartandó orvosi vizsga + és külön a zenei hallás szempontjából megejtendő vizsgálat kedvező eredményétől függ. Akik ellen a vizsgálatokon kifogás merült fel, a VKözoktatásügyi miniszter ur döntése után a beszedett díjak visszafizetése mellett az intézetből elbocsáttatnak.

Baja, 1925-ik évi június havában.

Amler Antal

Igazgató.

Hiúzó lakásáról az Ön költségére az intézet gondoskodik

TÍZEZER ÉV

Hosszú idő, körülbelül ekkora léptékel becsülhető meg két jégkor közé ékelődő interglaciális időszak. Nagyjából ezzel az etalonnal mérhető a sikeres orvos működésének hatékonysága is. Igazolni természetesen nehéz lenne, hogy a sors eredeti szándékától kimért időt a medicina beavatkozása hány évvel hosszabbította meg. Egy beteg esetében a becslés lehetetlen; azonban a negyedszázados praxis pácienseinek számát egy statisztikai átlaggal szorozva Tüske doktornő orvosi tevékenységének mérlege e szokatlan megközelítéssel is megvonható.

Az apró termetű, energikus kardiológus sok ezer évnyi hosszúságú életfonalat ragadott el az Árnyéktól, hogy szétosztogassa pártfogoltjai között. A kárvallott, végtelen türelmű ellenfél azonban kitartóan várakozik, míg el nem jő az ő órája. Csatakat vesz ugyan időnként, de háborút soha. A leszámolás pillanata elérkezett. Az Éj Fejedelme — akit oly sokszor űzött el — most tőle markolt vissza csontkezével néhány évtizedet abból az életfonadékból, melyet a vasakarátú kis asszony oly sok tételben csikart ki mások számára.

Szerényen, csendben minden feltűnést kerülve távozott Tüske főorvosasszony. A lélek természetes joga, hogy magányába zárkozva, szabadon ellebegjen arra a vidékre, ahonnan még nem tért meg utazó. A visszamaradottak joga azonban, hogy emlékezzenek e kecses, kedves, tiszteletreméltó asszonyra, akit a város és vidéke örökre szívébe zárt.

Idézzünk fel néhány képet a múltból.

1965 tájékán Mészáros Fülöp kolléga egy expandert himbálva nyit be a III. Béla Gimnázium tanári szobájába. A sporteszközt Patocskay tanárnő leányosztályának egyik diákjától kérte el. Mikor belépett a tanterembe — meséli — meglepetve látja, hogy az ötrugós, szívósan vonakodó jószágot egy tizenhatéves kislány egyetlen lendülettel feszíti ki. Fülöp szavára Klára néni is felüti fejét könyvből, és elmondja, hogy a kis erőművész oly céltudatos edzéssel erősíti izmait, akár egy fiú. A fruskát — aki mind ez ideig inkább szellemi teljesítményével hívta fel magára tanárai figyelmét — ismerik az osztályban nem tanító kollégák is: hisz ő Tüske Magdi, volt eminens diákunk, Laci húga.

Új kép. Egy szürke szemű, apró, igen céltudatos diáklány keres fel. Az orvostudományi egyetemre jelentkezik, és a felvételi vizsgára szeretne gondosan felkészülni. Kiderül, hogy a szellem és test harmonikus képzésére törekvő Magdi a reál tudományok iránt is kiváló érzéket mutat. Bár társai is tehetséges, egyetemi tanulmányokra predesztinált medikusjelöltek, ha egy ötletet kívánó probléma megoldásával szeretném hajlékonyabbá edzeni értelmüket, általában e szuggesztív, szürke szempárban csillan meg először a felismerést jelző villanás. Módszeresen, tervszerűen építgeti tudását, ám a kiszámíthatatlan sors már lebecsátotta az életpályáját keresztező sorompót.

Bátyja, Laci a pécsi orvostudományi egyetemen végzi tanulmányait. Történik, hogy meglátogatja az egyetemet a KISZ KB-től egy funkcionárius, hogy ígét hirdessen. Az ifjúsági fórumon azonban váratlan fordulat következik be. A Tüske fiú éles szemű, kritikus szellemű karakter. Meggyőződése, hogy igaznak csak az fogadható el, ami kiállja a józan értelem szenvtelen vizsgálatát. Felszólal. Az ideológiai ködgomolyainak az értelem fényével való találkozása katasztrofálisan végződik. Az előadó nem távozik sikerlémmel, és Laci szerencsétlenségére az események híre eljut a Szabad Európa rádióhoz is. A hatalom megtorló keze lesújt. Az ifjú medikust kizárják az egyetemről, és egy évet meghaladó börtönbüntetésre ítélik. Bár Hammurápi babiloni király kőbe véselt törvényei már 4000 éve rögzítik az elvet: a tettes cselekményéért a rokon nem büntethető, Magyarország a XX. században a jogalkalmazás korrektségének ezt a mértékét még nem érte el.

Most ne vizsgáljuk, hogy ép erkölcsi érzékkel mérve bűnös volt-e Laci, figyelmünket a módszerre összpontosítsuk. Az eljárásra, amely aljas, orv, alattomos módon Magdi iratai közé csempészett egy végzetes utasítást. Közömbös volt, mit tud a felvételi vizsgán, az ítélet előre kimondatott. A verdikt: nem vehető fel. Az ártatlan, gyanútlan kislány szörnyű pofont kapott a rezsimtől. A felvételre nem csupán a tudásanyag elsajátításával, hanem kialakult jövőképpel, hivatástudattal készült. Ám most az egyetem kapui zordonan, ellenségesen bezárultak előtte. Magdi azonban nem adta fel. Szívósan tanult tovább, és szerencséjére Cerberus

ébersége is ellankad időnként. Egy év múlva bejut az egyetemre.

Képváltás.

Nyár van. A Bajcsy Zs. úton ballagok, keresztezve a Sugovica partról felkanyarodó sétányt. Két lány igyekszik felfelé vizes fürdőruhában a strandról. Rám köszönnek. Egyikük kurta, makrancos fürtjei közül ismerős szempár csillan elő. Magdiból felszabadultan, vidáman árad a beszámoló: kiváló eredménnyel zárta le a második félév nehéz vizsgaidőszakát. Úgy tűnik — gondolom magamban — egy Bajáról induló ifjú tehetség sikeresen pályára állt.

Évek maradnak ki, majd találkozom az ifjú doktornővel, aki elérte álmai beteljesedését. Készül belgyógyászati szakvizsgájára.

Újabb évek múltán apám betegágya mellett, majd orvosi szobájában tanácskozunk. Bámulatra méltóan pontos memóriával idéz fel régi laboratóriumi eredményeket, összehasonlít, mérlegel, diagnosztizál és javasol terápiát. Óvatos optimizmusát a gyógyulás menete igazolja; a kis doktornő ismét megnyert egy csatát. A napok, hetek, hónapok továbbperegnek. A bejárathoz rendszeresen érkeznek a mentőautók, az EKG készülékből kilométernyi hosszan kanyarognak elő a papírszalagok. Az okos szürke szempár kémleli a Q és T jeleket, a kiugrások rendellenes dőlésszögét, a hullámok gyanús emelkedéseit. Életét a már új „morbus hungaricus”-nak tekinthető keringési és szívbetegségnek gyógyításának szenteli. Neve a kórház vonzaskörzetében ismertté és fogalommá válik.

Változik a szín.

A folyosón fürgén, energikusan kopog a cipősarok. A táruól ajtóban megjelenik a főorvosasszony karcsú, elegáns alakja. A kis doktornő belépésekor az intenzív szoba úgy elevenedik meg, mint a Sixtusi kápolna mennyezetfreskóján az elsuhanó Teremtő ujjának érintésétől életre kelő Ádám. Félreértés ne essék: nem a szigorú főnök által kiváltott effektus ez, hiszen munkatársait gondosan, igényesen válogatta meg, akik távollétében is mintaszerűen végezték dolgukat. Az az energia és akaratérő jelent meg, mely negyedszázadon át hatékonyan szállt szembe az esendő húsba fészkelődő romlás erőivel. Mintha az infúzió lomha cseppjei is vidámabban hullanának. A figyelmes, kutató szempár végigsiklik a műszereken, a fonendoszkóp harangja megtapintja a mellkast, a személyre szabott ked-

ves mondatok visszaadják a betegnek a medicina gyógyító erejébe vetett hitet.

Alig múlt öt éve, hogy a sápadt ellenfél, mellyel oly sokat és olyan eredményesen harcolt, őt vette célba. A harcmezőt az ő Gonosz fondorlatosan választotta ki, oly területen támadott, ahol erejét az orvostudomány még alig tudja csorbítani. Nehéz hónapok következtek. A csüggedés, a reménytelenség időszaka után az acélos kis teremtésbe visszatért a hit és a lelki erő. Megfeszítette akaraterjét, és az orvostudomány eszközeitől támogatva visszaküzdötte magát az élet partjaira. Nem hajótöröttként tért vissza, hanem megújult élni akarással, hivatása gyakorlásának vágyával. Ekkor már az aktív gyógyító munkában szerzett nagy tapasztalatát, éles orvosi judiciumát a diagnosztika, a kardiológiai gondozás területén gyümölcsöztette. Rendkívüli emlékezőképessége rögzítette sok száz betege diagnózisának részleteit; a dokumentáció inkább csak kontrolljául szolgált a pontosan működő memóriának. Gondosan mérlegelte, hol érnek véget a konzervatív kezelés lehetőségei, mikor kell a műthető beteget a szívsebészet eszközeivel is dolgozó kardiológiai központokba irányítani. Ez az éber intellektus nagymértékben hozzájárult annak a tízezer évnyi élettartamnyerésnek begyűjtéséhez, mellyel a medicina hatékony eszközei megajándékozták betegeit.

Am a hallgatag, sápadt ellenfél a tőle elragadott zsákmány egy részét irgalmatlanul visszaszerezte. Újra támadott — védhetetlenül — olyan irányból, amerre az orvostudomány még nem tud védőernyőt kifeszíteni. Az, hogy az ötödik évtized betöltése után derékba török egy élet: tragédia. A Sors leomló, sötét drapériái ugyan végleg lezártak egy szemhatárt, de vizsgáljuk meg, mit foglalt ily szűk keretbe az időt fukarul kimérő Végzet. Az élet tartalmasságát nem hossza, hanem a kreatív szellem alkotásával való feltöltöttségének mértéke szabja meg. Tüske doktornő magas hőfokon lobogva, betegéért élt. Átélté mások sorsát, szorongásukat és a feloldódás örömét. Életútja az orvosi hivatás mintája és példaképe volt. Tevékeny, minden órájában és percében tartalmas életet élt. Rövid, de szép, teljes emberi életet.

Az észrevétlen távozás, a suhanó ellebenés viszont nem sikerült. Lénye, alakja, hangja, mosolya, kedvessége és szelleme megmarad mindaddig, míg élnek, akik ismerték Őt. Emlékét pedig megőrzi az alkotó életpályát tisztelve számontartó kegyelet.

Dr. Dániel József

Szeptember

Az én új évem szeptemberben kezdődik. Nem tudom pontosan, hogy az örök diáklét életre szóló ritmusa kísért-e még, vagy ennél természetesebb magyarázatról van-e szó. Arról ugyanis, hogy az év valójában a nyár elmúltával válik igazán ketté, akkor is, ha az augusztusi forróság még sokáig és vidáman szeretkezhet az ősszel, vagy gyorsan fel kell öltözködni és lombosító csendes imádkozás közben ki kell nyitni az ajtót a zúzmara októberi hajnaloknak.

Én szeptemberben érzem azt a készültiséget, amit a szokványos pezsgődurrogatás decemberi éjszakáján illenek, megkésztet karácsony utáni langymelegben vagy éppen csikorgó hidegben.

Minden évszak egy ember. A Tavasz szorongó fiatal férfi — lánykérőben. A Nyár elégedett szépasszony, makrancos és kacér. A Tél elegáns úr, teázik, de tekintete fénytelen, olykor légszomja is van, amit mesterkéltnyugalommal próbál elrejteni.

Az Ősz — nekem — vidám verklis. Kicsi és öregedő. Húzza maga után muzsikás szerszámát, nyögdecselel időnként, de arca elégedett, olykor boldogságot sugároz, mintha éppen most volna életének nagy pillanata.

Van aztán e sajátos naptármódosításnak még egy oka. Életem felétől szorongató-ölelgető álom: az őszi erdő. El sem tudok képzelni nagyszerűbb élményt látványánál. Hidak, tengerek, havasok és bazilikák együttesen sem állhatják útját a nyiladékok, morotvák és a nádas rétek világának. Patrícus tölgyek, fűzek és nyárfák meséinek, a méltóságos szarvasgím országolásának.

Augusztus 5-én hallottam először tücsökmuzsikát. A romantikus ének hangolása volt csak, mert másnap újra csendes maradt a meleg szürkület. Évtizedek óta ez idő tájt szoktam észrevenni azt is, hogy búcsúzkodik a nyár. Perzselő reflektorait lobogó fáklyák váltják fel. Sárgább a fényük. A vibráló hőség távoli nyarak felé ömlik, kékebb lesz az ég, keményebben rendeződnek egymás mellé a színek. Rövidülnek a nappalok, és már hosszabbak a pihenni sürgető éjszakák. Tovább maradunk az asztal mellett, és egyébként is többet beszélgetünk, mint a mozdulatlan forróságban. Emlékezünk és tervezünk.

Olvasóim valószínűleg ismerik kerti hőseimet. Hogy csak néhányukat felemlítsem itt, emlékeztetnék a pézsmacincéres fűzfára, legyőzhetetlen albérlőmre, a

vakondokra vagy a mámorító illatot árasztó angyaltrombitákra. Rövid búcsúzkodás után útjaink elváltak. Modernizálódtunk. Egy másik emeleti magaslesre költöztünk. Szobanövényeink megnyugodva gyarapodnak, újra lett becsületük.

A nap hamar kibújik a háztetők mögül, bevilágít a hálószobába, délután meg a másik oldalt kényezteti. Tényleg olyan ez a hely, mint egy magasles, bár sokszor illetlen lehetőségeket biztosít. Belenézhetünk az ébredésbe, amint nekilendül az élet a reggelnek. Ablakok és ajtók nyílnak ugyanakkor, ugyanúgy, mindennap. Biciklik, autók indulnak, és mindig mindenki pontosan visszatér. A Nyéki-Duna sarkán álló leshelyemről ugyanígy kiszámítható, hogy mikor vált ki legelni a szarvas-tehén, mikor indul egerészni a róka, vagy mikor mozdul morogva az orvhalász. Engem pedig a magasabb emeletekről lesnek.

Azzal, hogy így megváltozott a vadászterület, mindjárt meg is csaltam a pörbolyi erdőt. A szeremlei Duna-ág mellett portyáztam többször is. Lélegzetem itt is gyakorta elakadt. Mocsári nősziromban, fűzfában, harkályfészkekben és vadregényes holtágakban újakat és szebbeket láttam. És — láss csodát — még egy kedves emberrel is találkoztam.

Történt ugyanis, hogy az egyik fennkölt hangulatú sétám végeztével megdöbbenve konstataáltam, hogy égve felejtettem autóm világítását. A töltés alján hűs csalitban várakozó járgányom szíve halk kattanással megállt. Dél felé járt, a perzselő hőségben se lélek, se test nem mozdult. Türelmesen vártam ücsörögve egy kilométerkövön. Bizonytalan kínomban sok minden eszembe jutott: Lennon goromba levele Paul Mc'Cartney-nak, miközben tűzpiros pipacsok ringatóztak a nap delelő fényében. Aztán Antinori klóngyerekei kergetőztek a szerelemhadjón. Közöttük rohangált tíz Pavarotti és legalább annyian Szadam Hussein-ből. Itt meg egy árva lélek se jár, pedig nekem egyetlen Schwarzenegger kellene, aki őt métertől autómon, hogy aztán néhányat forduljon az a lusta dinamó.

A távolban Szeremle, még távolabb Dunafalva. Isteni béke, de semmi kilátás, hogy ebédre hazaérjek. A magyar Mont Everest expedíciók már elindultak, Jeruzsálemben öngyilkos merénylő a paradicsomba repített csaknem húsz embert.

És itt szél se rebben. A természet napra-

kész mozdulatlanságban sütkérezik. Klo-rofil, oxigén, ős- és frissebb sejtek tempós rohanásban végzik dolgukat. Valahol a távolban sztráda épül, és csodálkozik a nép a nagy virtuson.

Már kirepültek az egerészölyv fiókái, csetlenek-botlanak felettem, ürgék rohan-gálnak át a vizesen csillogó úton. Már fő a fejem, hiszen a víz csillogása csak déli-báb és a legedzettebb gymmnövények is ernyedten sóhajtoznak körülöttem.

Az Etna jut eszembe. A taorminai görög színház romjai mögött a pokol jelző fényei ömlenek a nagy hegy oldalára.

Én meg itt üldögélek magányosan. Közben művelt emberek vitatkoznak Krisztusról meg pénzről. Belmondo a korzikai hőségben lett rosszul, valószínűleg nem alkalmi segítségre várva pipacsok között.

Aztán egyszer csak benépesült a töltés. Egyre növekvő „rémalak inte felém”. De-hogy rémalak, csak egy valódi bicajos Dunafalváról. Illő alázattal intettem felé, és ő legnagyobb csodálatomra azonnal megállt.

Ismerik azt a jellegzetes mozdulatot, amikor egy fék nélküli rozoga biciklit nyugalomra kell inteni. Előre kell húzódnia a szakadt ülésről, és rövid csoszogó to-porgás után lezser mozdulattal földre le-het fektetni a velocipédet. Az első kerék boldogan és szabadon trillázik még né-hány nyolcast, aztán megáll, hogy pihen-jen egyet az újrakezdésig.

Megmentőm fonnyadt ember volt, de mosolygott. Óvatosan „bátyámnak” szó-lítottam, bár biztos voltam benne, hogy valójában öcsém. Reményem se támadt, hogy akár együttes erővel is meg tudjuk mozdítani az autót.

Csalánért jött kacsáinak. Óvatos kérésem közepette már bele is markolt az égető tűpárnába amúgy pusztá kézzel. Szeme se rebbant. Szatyrát letette, gyorsan kipirult csuklójáról leseperte a han-gyákat, és nekifeszült a Renault tatjának. Valamit én is hozzáadtam, és — uram fia — a dög nehéz élettelen kolonc néhány perc alatt egy magasabb ponton startra készen állt. Boldogan ültem a volán mö-gé. Még egyszer nekifeszült, és néhány lépése után már minden működött. Az új-raélesztés sikerült. Elszámoltunk. Én jár-tam jobban. Újra beletúrt a csalánba, nem integetett, utánam se nézett. Időben haza-értem.

Birkapörkölt volt ebédre. Olyan algé-riai módon, minden taszító faggyúillat nélkül. Hozzá paradicsomsaláta, hajsza-lvékony hagymaszeletekkel. Volt ebben

az ízlésben valami felejthetetlen nosztal-gia, de az is igaz, hogy az ebédőasztal körül ott lebzelt a Golán-fennsík kifür-készhetetlen igazságrendszere, leszűkít-ve oda, hogy a bedöglött autót taszigáló romantikusok mennyire világpolgárok és hazafiak.

Említettem már, hogy augusztus ötödi-kén szólt először a tücsök, de közben a rá-dió, a televízió és a mobiltelefon is harso-gott. Meg itt volt ez a „szigeti kavalkád” hidegestől, melegestől. És én ebbe na-gyon belekeseredtem. Azt álmodtam, hogy az énekes rigó fészkében színes kapszulákra leltem. Pedig centiről centire próbáltam szétszedni a galagonyabokor tüskés ágait. Még kis tükrömet is bíztat-tam, hogy mondja meg nyomban az igaz-ságot. A fészek körül csend volt. Nem rebbant riadtan a tojó. Fiatal nyarasban szelíd őzbak üzekedett szelíd őzbakkal, arrébb meg erdésztanulók gyülekeztek. Hátizsákjukban feketególya-tojásokat gyűjtöttek, és a csomaggal indultak a kel-tetőbe.

És még egyszer megemlítem az első tü-csökmuzsikát, ami éjjél előtt mindig vé-get ér. A furcsa álom után felébredtem (szerencsére a rossz álmok közben fel le-het ébredni). Keresgéltem létezőm pil-lanatnyi időpontját, és mire kitisztult az éjszakai óra, jól hallottam az ablakom alatti éjszakai beszélgetést.

A rémálom folytatódott. A túlvilágra kerültem, egyszerűen azért, mert a beszélgetők már a saját korosztályuk idősebb tagjait is beterelték a múlandó-ságba. Rémülten ismertem fel saját nem-zedékeim helyzetét — azt ugyanis, hogy két emelettel a tényszerű elemzések felett az önmagukat modell értékű társadalmi közegnek tartó, a tárgyyszerű pontosság igényével demonstráló demokraták halál-ra vannak ítélve, tökéletesség mániájukkal egyetemben. Az ablak alatt egyébként húszévesek beszélgettek.

A fentieket megelőzően néhány héttel érettségi találkozón voltam. Nem dicsek-szem a kronológiával. Kivénhedt szubrett nem emlegeti a korát. Kevesen voltunk, fehér hajakkal, felesleges kilókkal, de a boldog feloldozások állapotában. A diák-évek öröktörvényű erkölcsi tanulságait nem kényszeríti megfontolásokra az idő.

Az annak idején volt tizenkilenc bol-dog ember kegyelettel eltemette halotta-it, telefonált Új-Zélandra, Amerikába és Németországba. Benézett ötvenéves „vadnyugati” osztálytermébe, és aggód-va konstataálta, hogy pont ezt a termet az-óta se festették ki. A bejárati ajtó felett

szomorkodó érettségi tablónk portréi pe-nész intarziákkal satírozva egy kicsit el-lene mondtak annak, hogy ennek a „nagyfene” önbizalomtöbbletnek van-e élő modellje.

A Duna persze mindent megment és megmagyaráz. Néhány héttel az érettségi kaland után kenuval vízre szálltunk. Vala-ha May Károly hőseivel evezgettünk a Nagy tavakon, és — ha jól emlékszem — a Csorba-tó egyik békés zugában ringató-zó piros kenuban Vinnetu mellé ültünk. Valójában csak kátrányszagú csiklivel ba-rangoltunk a Dunán, a Móricon és a Rezétben.

De most igazi kenuval vágunk neki. A Türrnél ki a Nagy-Dunára, aztán át a má-sik partra, és ott lassan, kényelmesen fel a hídig. Az új kőgát után nehezebben bir-kóztunk két pillér között, és csak annak örültünk, hogy átértünk, pontosan szem-be azzal a ponttal, ahonnan elindultunk. Itt aztán a part mentén mélyvízben és nagy sodrásban sokáig erőlködve homo-kos parton kikötöttünk. Mit mondjak? Amennyit javult a technika, annyit kopott és fogyott már az erőnk. Hosszú ideig tar-tott a regeneráció, aludni is kellett.

A modernizált híd állandó forgalma, a terjeszkedő kikötő monstrumai, hangjai és nem utolsó sorban a szennyvízáramla-tok kóborló fuvallatai a régi emlékek ro-mantikáját egy picit feledtették. De a má-sik oldal vízben álló fűzfái, a Vén-Duna bejárata és a Sió-torok felé keskenyedő és párás kékben sütkérező erdőréss az érin-tetlen természet örök békéjét rejtegették. Ez az a távoli part, ez az a tiszta, az isme-retlen és a valódi erdő.

Az itt mellettünk imbolygó rozsdás uszály horgonykötelén felhalmozott uszadék fák, a fogságukban vergődő nej-lonzacskók és palackok legfeljebb tüzenet értékűek. A meggondolatlan múlandóság hírnökei. A mindent tovasodró, megtisztí-tó víztömeg foglyai. Sajnos még mindig azt hisszük, hogy ez így van rendjén, hi-szen mégis csak a víz az úr.

Csendben vibráló áramlatok hátán bé-kében sodródtunk lefelé. Pihentek az evezők is, egyet-egyét lassan fordult a csónak orra. Elmaradtak a parti bokrok és bevezettünk a Sugovicába.

Szelíd vadkacsák tollászkodtak a parti köveken. Rablóhal támadt békés snicig rajokra, horgászorsó pergését hozta fe-lénk a szél. Dudált a kitzűző. Zene szólt a vízparti sátrakból, és egy-kettőre vissza-tértek a régvolt ifjúság tündéri hangulatai.

Ember és gép versenye

Amikor én még fiatalabb voltam, 1961-et írtunk. A közelmúltban vásárolt egy versenykajakot Szabó Lajos barátom. Megkért, hogy fotózzam le, ahogy kajakozik vele. Az én fényképezőgépem is új volt, és

szívesen vállaltam a feladatot. Szerencsére pont akkor jött egy motorcsónak is a Sugovicán, akivel mintha versenyben húzta volna lapátját Lajos barátom.

A képet megmutattam dr. Pump Jóska ba-

rátomnak, aki rögtön a Duna Fotóklubba irányított velem, és az augusztus 20-i Baja és Vidéke című fotókiállításra megnyújtotta a képet. A zsűri persze elfogadta, és szerepelt is a kiállításon, én pedig beléptem a fotóklubba tagnak.

Lajos barátom azóta is kajakozik lelkesen azzal a hajóval Baja és Dunafalva között. Mondja, hogy van olyan nap, amikor többször is megteszi az utat, én pedig azóta is lelkesen fotografálok. Hát így alakult a fotózásom kezdete, mely után a Fotóklubban a szervező munka is rám hárult.

Miután édesapám is régebben jó fényképész volt, az ő segítségével is egyre több jó képet csináltam, és ez lelkesített. Visszagondolva a 40 évre, a hazai rendezvényeket nem is említve, 69 nemzetközi kiállításon szerepeltek a képeim Buenes Airestől Tokióig, még beutazni is sok volna a helyeket.

Azért jólesik visszagondolni a kezdeti időkre, mert fiatalok voltunk, és tettük a dolgunkat, amit nem mindig vettek igazán figyelembe, bár az ember mindig szívesen a jó dolgokra emlékszik vissza.

Görbe Ferenc

Anyagtalan mű

— Kelemen Márton emlékére —

azt hittem már nem tudok sírni, de tegnap
lelkem síneiről kigördült a zokogás
ebben a bánattá leképzett helyzetben
elindult valami gyász vagy álom-robogás

űző önvád: mit tehettem volna? léted
tehetetlenségé lényegült maró harag
nem azt, nem a munkát, amit elvégeztél
azt követeli, ami örökre elmarad

inkább ne lettél volna Kelemen Marci!
vallat a kétségbeesés: ott túl mint vagy?
nem a halál jelenléte, rettenete
hanem a tolakodó hiány dühít, izgat

naponta ébresztelek: feltámaszt bennem
a felejthetetlenül dacos emlékezet
de hiába áslak ki magamból mindig
ha könnyörtelen tudat újra eltemet...

anyagtalan mű: egy formális túlvilág
műves emlékképed behintve csend-arannyal:
őledben ül és csillag-poharadba bort önt
egy merkzsuzsa-mosolyú székely es sváb angyal

B. Horváth István

A hajózás mint kultúrtörténeti örökség a Dunán

A Duna-Dráva Nemzeti Park Monográfiája

— fejezet —

1. rész

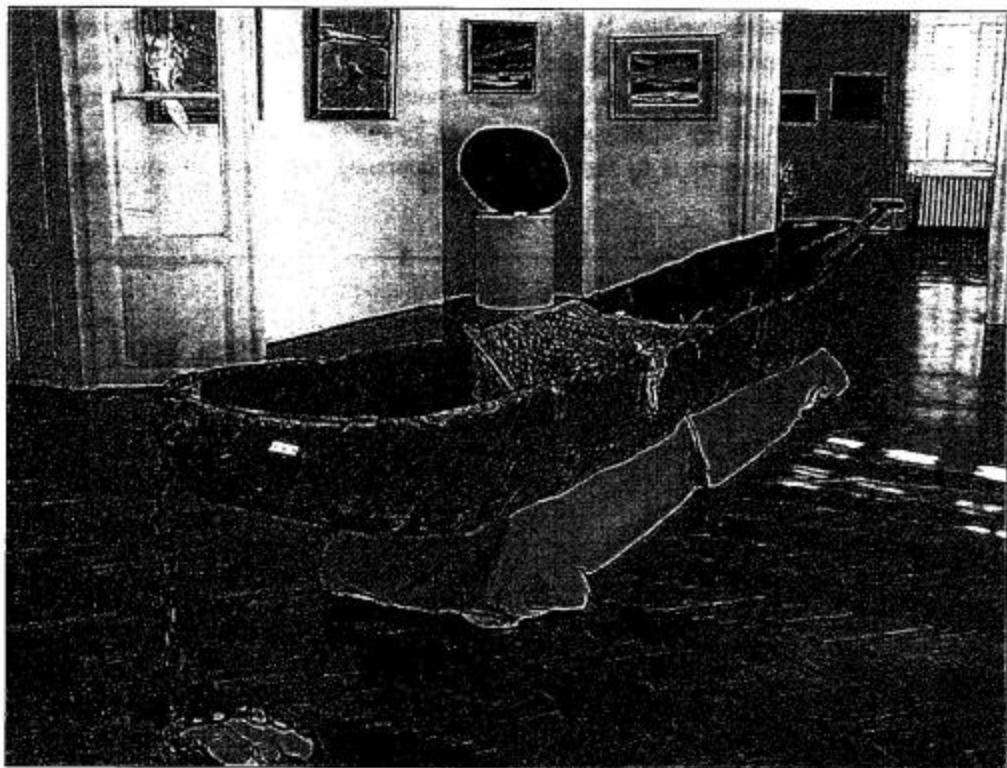
A nemzeti park dunai és drávai területein egyaránt, a vízi közlekedés, megjelenésében, eszközeiben, fortélyaiban, életformájában egy olyan sajátos és meghatározó kultúrtörténeti jelenség, melyről a nemzeti park monográfiájának megírásakor elfeledkezni nem lehet.

Bevezetőben és mindenekelőtt tisztázunk kell azokat a vízi járművekkel kapcsolatos elnevezéseket, melyek a hajós mesterségben nem járatos nagyközönség tudatában bizonyos értetlenséget eredményeznének. A magyar szóhasználatban a *hajó* (a tutaj kivételével) talán a legősibb generális szó, amivel a vízi járműveket illetjük, nagyságukra való tekintet nélkül. Sőt arra is vannak utalások, hogy egyes vidékeken a hajó szóval inkább a kisebb vízi járműveket illették. A Balatonon hajdan használt tölgyfából vájt halászcsonakot, pl. bödönhajónak nevezték, vagy ma, a vízen sportolók sporteszközüket szintén a hajó elnevezéssel illetik. Nem régen még élt egy mondás, mely szerint „igazi vízi ember a csónakját hajónak nevezi”. Az egyéb elnevezések inkább az építésmódra, ill. a funkcióra utalnak, mint pl. csónak, ladik, csikli, dereglye, uszály, naszád, sajka, stb.

A *csónak* (csónik, csónyik) szavakkal vidékünkön, itt az alsó Duna-völgy mentén, az egy fából vájt (ásott) hajót értették. Ezt általában a feketenyár, helyi nevén a csomorós nyár vagy szurkos nyár, ill. a fehér fűz, fájából vájták. A fehér fűzet a halászok vörös fűzfának nevezik. A csónikot kezdetben halzsírral, később lenolajjal vagy kátránnyal kezelték. A halzsír készítésének módját Pál Ferenc halászmester mondta el valamikor az 1970-es évek elején. Elmondása szerint a tanya mögött, jó messzire a háztól volt egy hordó. Ebbe dobták mindig a halbelsőket, főleg a paducét mivel ez a Duna legzsírosabb hala. A belsősegre kevés vizet öntöttek és hagyták állni, bomlani. A folyamat természetesen

igen erős illatokkal járt, mindenesetre a bomlás eredményeként a halzsír összegyűlt a felszínen. Ezt egy kanállal (régén, kagylókanállal) rendszeresen leszedték, és egy edényben gyűjtötték. A halászcsonak kivül ezzel impregnálták a csónakjukat is.

nyörgő levelükben a következőket írták: „Gyakorta Esztendő által is rajtunk uralkodó Árvizek miatt sem gyalog, sem szekerekkel (nem) járhatunk, mehetünk, hanem mind Méltóságos Úrság és mind jószágunk Dolgára Csónakokon hurcoló-

1. ábra Csónyik a bajai Türr István Múzeum gyűjteményéből

A fenti ősi vízi jármű volt a meghatározó, mint kis vízi jármű hosszú századokon keresztül, a Dunához tartozó széles ártéren és magán a folyón is. Az egyik utolsót az 1930-as években sikerült a bajai múzeum számára megmenteni.

A Sárközben és a Mohács-szigetben az egy fából vájt csónak oly fontos kelléke volt az életnek, hogy egyes időszakokban az alkalmas fák kivágásának korlátozása vagy tilalma komoly lakossági gondot okozott. Pl. 1758-ban Ócsényben szigorú rendeleteket bocsátottak ki az erdők védelmével kapcsolatban, így a lakosok kö-

dunk, amely eszközök nélkül is sem Mélt(óságos) Uraság, sem My magunk nem élhetünk s a nélkül nem is lakhatunk”. (ANDRÁSFALVY B. 1975, p. 223.) Amikor a csónik elhasználódott, kettévágták, lovat kötöttek elébe és ún. sárdereglyének használták. Sokszor ezen szállították a kukoricát a darálóba. A csónakvájással, melyet sokszor régiesen ásásnak is mondtak, elsősorban a fafaragó cigányok, a *beás* cigányok foglalkoztak. Egy öt méteres csónaknak az „ásása”, vizsgálataink, egy elvégzett rekonstrukció szerint, két gyakorlott embernek egy heti munkáját jelenthette.

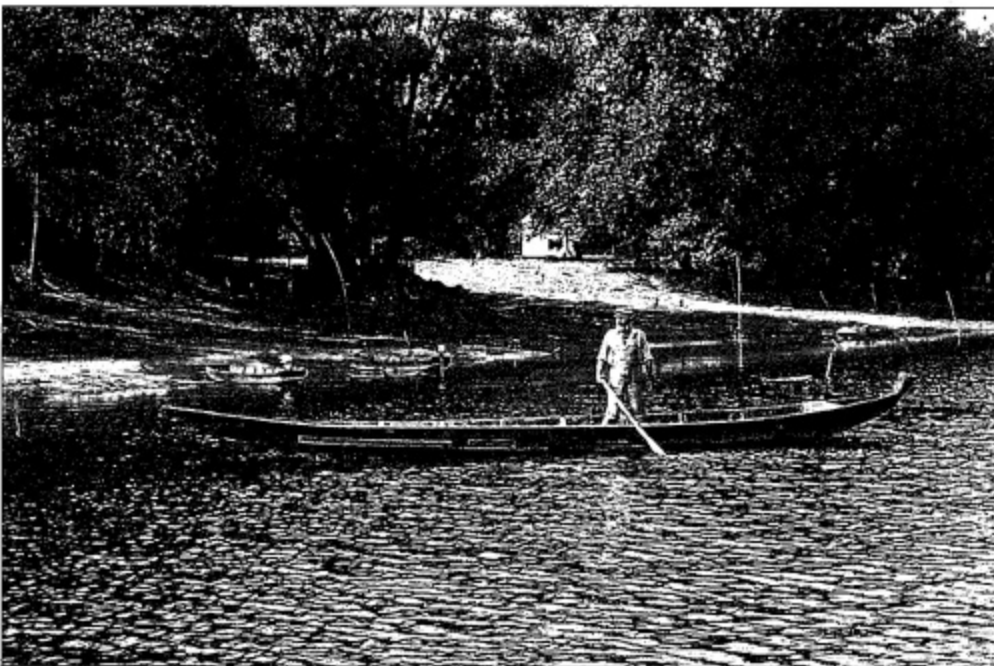

2a-b. ábra A rekonstruált múzeumi csónyik.
Bogdán János beás mester munkája

A *ladik*, mely a deszkából épített vízi járművet jelenti, csak a múlt század második felétől kezdett széles körben elterjedni a tárgyalt területen, Apatin környékéről. A *ladik*, keményfa, lehetőleg tölgy ill. akác, esetleg kőris bordákra (bókonyokra) épített, általában puhafa deszkázattal borított 5-10 m hosszú hajó. A bordák kezdetben ún. „termés bókonyok” voltak, melyek formáját, így a *ladik* for-

zel, elsüllyed, ellentétben a puhafával, fenyővel vagy vörös fűzzel deszkázott *ladik*kkal. Elvértve elfordult, hogy a *ladik* deszkázatát nyárfából készítették. A *ladik*ok között a legkisebb a három-négy méteres „csikli”. Az átlagos *ladik*hossz azonban az öt méter, ez elől-hátul vágott. Az 5 méteres *ladik*knak Gyulavári Tamás bajai adatközlőnk szerint 110 cm a legnagyobb szélessége, ennek fele az oldalma-

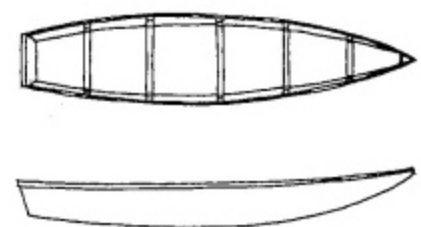
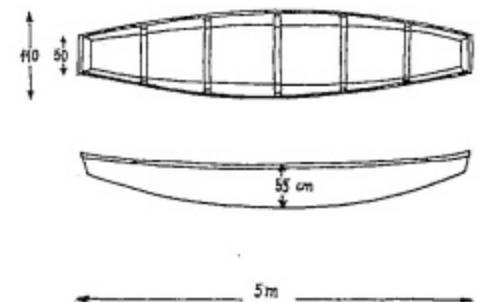
góvezőkkel, hátul meg a kormányos, *mankós evezővel*. Dóczi Mihály mohácsi hajóvezető gépész elmondása szerint, valamikor az 50-es években, amikor a rezéti halászköznél vállalt munkát, a hétfői nap azzal telt, hogy Dunaszekcsőről reggel 6 órakor indultak evezve, a nagyhálóssal fölfelé. Félúton a Gyuri-szigeten a Pál-tanyánál, ahol italkimérés is volt, megpihentek, és estére értek a rezéti tanyához. A távolság 26 km.

3. ábra Az utolsó gemenci nagyhálós *ladik*

máját is, a kiválasztott fa természetes hajlása adta. Később, pl. 1912-ben, Solymos E. szerint, Győrben egy Müller nevű asztalos kezdett csapolt bókonyokat készíteni. A háború után a *ladik*építésben egyre inkább ez vált általánossá. A deszkázat, főleg a halászok tölgyből, esetleg akácból is készíthetik. Ekkor azonban a használónak számolnia kellett a veszéllyel, ha a csónakja felborult vagy megtelt víz-

gasság és ennek fele pedig a dőlés. A *ladik*knak öt *bókonya* van, az orr és a fartőke 50-50 cm. A Duna legszebben épített *ladik*ja a 8-9 m-es *apatini nagyhálós ladik* volt. Ez, a fáraók nílusi hajóinak hangulatát idéző, hegyes, hajlított, *húzott orr* és *farú*, jellegzetes orrdíszsel ellátott hajó méltán fémjelezte az alsó Dunavölgy hajóácsainak kivesző mesterségét. Ezt elől két evezős (gúzsos) hajtotta vá-

4. ábra
Az *apatini* és az *osztrák ladik*

A dunai hajózás legérdekesebb fejezetei

A hajózás történetét tanulmányozva két merőben ellentétes korszakot kell megkülönböztetnünk. Azt az igen hosszú, több évezredes időszakot, amikor az emberi vagy állati erő ill. a szél és az áramlat jelentette a hajtóerőt és a hajó fából épült, valamint azt, a mai napig tartó sokkal rövidebb, alig százötven éves korszakot, amikor mindezt lassan

felváltotta a gép és a vas, elsodorva egy igen színes, nagy sokféleségű világot. A hosszabb időszakot a tengeren a vitorlás hajók korának szokták nevezni, a Dunán ezzel szemben helyesebb a *fahajózás kora*, mint korszak elnevezés. A folytatás, mely a mai napig tart, természetesen a *géphajózás kora*. A téma kapcsán még meg kell különböztetnünk

áruszállító hajózást, személyhajózást és hadihajózást, valamint a hajózásnak van egy különleges, sokszor elfelejtett ága, amikor a hajó valamilyen vízi munkagép szerepét tölti be. Ezek pl. a kotróhajók, ill. ide kell sorolnunk egy különlegességet a dunai vízimolnárkodás köréből, a *hajómalmot*.

A dunai fahajózás

A dunai fahajózásnak, a Duna folyása, energiája, kihasználása vagy kényszerű legyőzése szempontjából, két elkülöníthető megnyilvánulása van, az árral párhuzamosan ill. az árra merőlegesen történő hajózás. Az árral párhuzamos lehet vontató (árral szembe), ereszkedő (ár

mentén), evezős ill. vitorlázó hajózás, az árral merőleges pedig az átkelés, az ún. *révhajózás*. Ennek két ismert módja az evezővel történő hajtás ill. a kötél mentén való átkelés, ez a *köteles komp*. Az evezést és a vitorlázást ebben a korszakban leginkább a hadihajózásban használ-

ták. Elvértve előfordult, hogy erős hátszélben az uszály haladását nagy négy-szögletes vitorla felvonásával segítették. Intézményesített személyhajózás ebben a korban még nem volt, ez mindig az egyéb szállításhoz kötődött.

Az árral párhuzamos hajózás A vontató hajózás

A korai dunai hajózás talán legszínesebb és legérdekesebb része, mely évszázadokon keresztül alapvetően határozta meg a folyami áruszállítás karakterét és a folyó hajózásának képét. A vonóerőt ez esetben az állati vagy emberi erő jelentette, mely a történelem során végig egymás mellett megtalálható.

Az állati erővel történő vontatás általánosan alkalmazott megoldása a lóvontatás volt, ezenkívül azonban alkalmazhattak ökröket ill. bivalyokat is. A bivalyokkal történő vontatásról Montecuccoli, a híres generális tájékoztat bennünket, mely szerint az 1663-as hadjáratban a törökök „hihetetlen mennyiségű bivallyal vontatták fel a Dunán hadseregük élését”. (GRÁFIK I. 1983, p.113.) Egyes visszaemlékezések igen nehéz helyzetekben beszélnek vegyes megoldásokról is, amikor a lovak elé ökröket fogtak. Jókai Mór erről a világról a következőképpen beszél: „A Perigráda-sziklaszigetet két ágba folya körül a Duna. A szerb part felőli ág az, melyen a terhes hajók fölfelé mehetnek a Dunán. Ez a kényelmesebb, biztosabb és olcsóbb út, mert itt még felényi vontató erővel lehet a hajót előre mozdtítani. A román part mentében szintén van a parti sziklák hosszában egy oly keskeny sziklaárok vágva, hogy egy hajó éppen elfér benn; de itt már ökrökkel lehet csak a hajót vontatni, s néha százhuszat is eléje fognak.” (JÓKAI M. 1954, p. 23.)

A nagy távolsági vontatásnál azonban a

lovak élveztek előnyt minden más megoldással szemben. Erről csak akkor mondtak le, ha valamilyen különleges ok, magas árak, takarmányhiány, a vontató út rossz állapota vagy az árvíz ezt lehetetlenné tette. A lovak minden más alkalmas állattal szemben fürgébbek, jobban irányíthatók és jobb manőverező képességűek voltak. A ló fajtáját tekintve kezdetben minden bizonnyal általános volt az az őstípusú, tarpán-takiszerű ló, mely a magyarok őslóvat képviselte. A mohácsi vész ezt tiszta vérben vadon vagy félvadon tartották az egész országban. Szigorú királyi rendeletek szabályozták ennek az ősi fajtának tenyésztését és kivitelét. A török hódoltság időszakában kerültek először nagyobb mennyiségben hazánkba tenyésztésre idegen fajtájú lovak, a magyar lótenyésztésben ekkor kezdődik a keleti, arab ló időszeke. A török kiűzése után ezt a spanyol ló korszaka, majd a XIX. sz. elejétől az angol ló időszeke váltja fel. Az országos tendenciától függetlenül azonban úgy tűnik, hogy az alsó Dunavölgy vidékén a múlt század végéig fennmaradt az az őstípusú ló, melyet a régiék *ártéri parlagi* vagy *parragi* lónak írnak le. Ezt a lovat vadon tartották még közvetlen a vízrendezések időszakában is a Sárközben. Marjának magassága a 130 és 155 cm közötti lehetett, a régiék barnának, patkány ill. egérszőrűnek, széles szügyűnek, bozontosnak, télen hosszú szőrűnek és szíjjalt hátúnak mondják. (Hankó Béla pro-

fesszor 1942-ben a magyarok őslóvat is hasonlóképpen írja le.) Az első feljegyzés erről az áltéri lóról egy angol embertől, Edward Browntól származik 1670-ből, mely szerint „Bátaszék közelében nagy hasú és rövid lovakat láttam, melyek azonban igen könnyedén nyargalnak”.

(ANDRÁSFALVY B. 1975, p. 338.) Egy másik idézet, egy 1818-as decsi feljegyzésből, mely szerint eladásra került egy „világos pej paripa, középtermetű, parragi ló, SG billegű, marján fejérség vagy, mint egy tíz esztendő”. (ANDRÁSFALVY B. 1975, p. 338.) A szíjjalt hátról egy ugyancsak 1818-ban Decsről lopott ló leírásában találkozunk „fekete paripa, jobb czombján MD billegű, jobb füle hegye hasított, az üstöke el van vágva, háta gerencze is végig fekete, homlokán hold, bal czombján RS billeg van sütvé.” (ANDRÁSFALVY B. 1975, p. 338.)

A legjobb hajóvontató lovak tehát ebből a Sárközi világból kerültek ki, ill. elmondható, hogy a hajóvontatás itt kihatott a ló tenyésztésre, egy, az erre legalkalmasabb fajta fennmaradására. A vontatásra berendezkedett lakosság az átlagosnál több állatot tartott, mivel a lóval történő hajóvontatás külön foglalkozásként élt a Duna menti településeken. A hajóvontatás ebben a hosszú történelmi időszakban, pl. a török időkben, kényszermunkaként is élt, azonban az esetek zömében olyan jövedelmező munkát biztosított a lakosoknak, mely bonyolult

munkaszervezést igényelt. A vontatók általában *kompaniában*, összeállt csoportokban dolgoztak. Mindebben fontos szerepet játszott az üzleti élet majd minden megnyilvánulása, a bérlet, a kölcsön, a megosztott tulajdon, a társulás stb., melynek teljes tárgyalására helyszükében most nincs lehetőségünk. A vontatott uszályok, dereglyék hordképességét is sokszor a vontatáshoz szükséges lovak számával különböztették meg, e szerint, voltak 4-6-8-10... lovas dereglyék. A vonató lovak száma természetesen a vízállástól, a vontatás egyéb nehézségeitől vagy a vontatott hajó nagyságától, típusától függött. Több leírás van arról, hogy néha több uszályt is összekötöttek. Így a vonató állatok száma akár 50 is lehetett, ill. egyesek ettől többre is emlékeznek. Igen nehéz szakasznak tartották a Paks és Madocsa között az Imsósi kanyart, erről így írnak: „Pakstól 32 ló húzta-vonta a hajót. A fordulónál megállottak vele. Megvárták, míg egy másik hajó is jött, akkor annak lovait is oda fogták. 64 ló húzta akkor az Imsós erdeje felett... Ha aztán Imsóst elhagyták, elkerülték, akkor Kömlödnél jöttek fel egészen a vármegye hídjáig. Ott lemacskáztak és a lovak visszamentek a másik hajóért. ... A lovak az erdő felett, a hegyen húztak, bizony megesezt, hogy lezuhant egy-egy ló, az ott is maradt. Nem ment le érte senki.” (ANDRÁSFALVY B. 1975, p. 222.)

Az emberrel történő vontatás ősi módszerére akkor került sor, ha a vontató út az állat számára járhatatlanná vált, vagy megszűnt, ill. víz alá került (árvíz). Ennek a vontatásmódnak volt egy gyászosabb fejezete is a török megszállás időszakában, amikor a lakosság tömegeit hurcolták el kényeszerű hajóvontatásra. A nehéz munkát sokszor büntetésként is alkalmazták, amikor rabokat fogtak a hajók elé. II. József 1785-ben a halálbüntetést eltörölve azt a hajóvontatással helyettesítette. Ez olyan irtózatosszerű szenvedéseket jelentett az elítélteknek, hogy a korabeli leírások szerint átlagosan két évnél tovább egyik szerencsétlen se bírta. E kegyetlen büntetés ellen többen, korabeli magas állású tisztviselők is tiltakoztak, ezért II. Leopold 1790 júliusában kelt udvari rendeletével a büntetés ezen módját véglegesen eltörölte.

A hajóvontatásnak fenti módja azonban, szervezett formában, mint vállalkozás, tovább élt egészen a géphajózás megjelenéséig. Gróf Széchenyi István, pl. amikor 1830-ban, a „Dezdemóna” ereszkedő dereglyével végigutazza a Dunát,

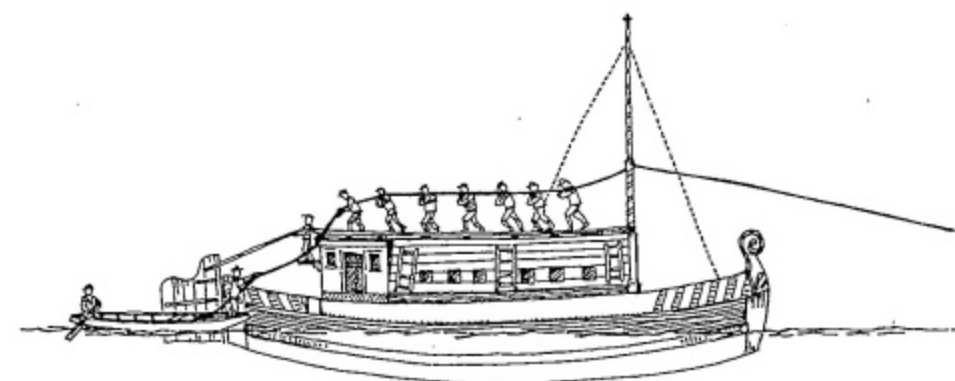
5. ábra Hajóvontató ember és fahám

Tolna környékén naplójában az alábbiakat jegyzi fel: „Láttunk több embervontatta hajót, 200 mázsát számítanak egy emberre. Napi bérük 15 bécsi garas NB, csak ha tudnak haladni, másképp, azaz ha szél miatt kénytelenek leállni, nem kapnak semmit. És mégis örömet vállalják e munkát.” (SZÉCHENYI I. 1982, pp. 642-643.) Dóczy Mihály nyugdíjas hajóvezető mesélte, hogy a 40-es, 50-es években Mohácsról úgy jártak fáért, hogy dereglyével leereszkedtek Béda felé, ott megrakodtak és vontatva mentek vissza. Az apja volt a kormányos, a favágók pedig a vontatók.

A Duna mentén, a gazdag kereskedővárosok közelében külön, hajóvontatásra berendezkedett falvak alakultak ki. A bajai hajós gazdáknak Bata községe, Tolnának pedig Bogyszló adta a hajóvontatókat.

Az emberi erővel történő vontatáshoz hozzátartozik egy különleges hajós praktika, az ún. *kukázás*. A kukázás nagyon lassú és fáradságos módszeréhez akkor kellett a hajósoknak folyamodni, amikor az árvíz miatt eltűntek a partok, víz alá került a vontató út, de az áruval, a rakománnyal mégis célba kellett érni. A hajón ekkor összegyűjtöttek minden rendelkezésre álló kötelet. A kötél végére kötötték a kukázó horgonyt, ezt belehelyezték a ladikba, és mellé szedték a hosszú kötelet is. A ladikkal ezek után evezve elindultak fölfelé. Amikor a hajótól körülbelül olyan távolságra értek, mint amennyi kötélük volt, a horgonyt ledobták, vagy egy parti fába akasztották. A ladikkal ezután a kötélben visszakeresztek a hajóhoz, ahová feladták annak végét. Jól meg kellett becsülniük a távolságot, mivel ha messzebb mentek, a kötél nem ért el a hajóig, ellenkező esetben pedig felesleges munkát végeztek. Miután az üres ladikot a hajó farához kötötték, a kötelet beakasztották a *vontató árbocon* (örfa) kialakított villába, a *kukázóba* és elkezdték saját magukat felfelé húzni, végigjárva a gabonás hajó erre kialakított tetején, a *kukajárón*. A kötelet hátul ismét a ladikba szedték. Amikor az adott kötélhossznyi távolságot megtették, mely akár 2 km is lehetett, az egész művelet ismétlődött előlről. Régiek elmondása szerint napi 15 km-t is meg tudtak a módszerrel tenni.

Hasonló módszer volt az ún. *járgányozás* v. *gugorázás* is, amikor a kötél, egy a hajó orrában beépített, a korszak hajózásában (tengeren is) széles körben elterjedt, egyszerű függőleges tengelyű csörlővel a *gugorával* húzták, vontatták magukat fölfelé.

6. ábra A kukázó gabonás hajó

A vontatóút

Fentieknek természetesen fontos függvénye volt a folyó mentén kialakított hajóvontató út. Ez a vontató út vagy a bal vagy a jobb parton végigkísérte a folyót, kivéve egyes zavaros történelmi időszakokat, amikor az út egy részét elhanyagolták. Fák nőttek ki a partból, az út elgajosodott, vagy a szakadópartokon megszűnt, így az emberi erőt kellett igénybe venni. A vontatóút karbantartása általában, külön rendeletekkel szabályozva, a folyó menti települések fel-

adata volt. Külön akadályt jelentettek a partokhoz kötött hajómalmok, ill. a folyó menti övzátony átvágásakor keletkező fokok, halászó helyek. Ezek megszüntetéséről, átjárók építéséről is rendeletek gondoskodtak. Az útvonal mellett jellegzetes pihenő állomások, „kommunikációs központok” voltak a kocsmák, csárdák, mint pl. a Sió torkolattal szembeni, volt Gémesi csárda. A vontató út maradványai mára sajnos eltűntek, hírmondónak talán Baja város alatt ma-

radt meg, a Sugovica holtág partján, mely ma sétaút. Valamikor, a szabályozások előtt itt vezetett a hajóút Szeremle felé. A XVIII-XIX. században pezsgő életű kereskedő város központi szerepet vitt a dunai hajózás történetében, mint fogadó állomás ill. átrakodó központ.

Buzetky Győző

Grafika: Szarvas Pongrác

Süket, mint ősszel a molnár

Mai fiatalok talán nem is értik, mit jelentett ez a szólás hajdanán. Amíg nem kezdtük „építeni a szocializmust”, a parasztember aratás, cséplés után felpakolta a kenyérgabonás zsákokat, s elszekerezett a malomba, hogy megőrlesse a kenyérnek valót. A 19. sz. végén, 20. sz. elején még válogathatott is, hogy a szárazmalomba menjen vagy a szélmalomba, esetleg az akkor elterjedőben lévő modernebb gőzmalomba, vagy vállaljjon 60-70 kilométeres kocsikázást is, és többnapos távollétet, hogy egy dunai malmot keressen fel, ami arról volt híres, hogy a legjobb ízű lisztet adta. Az is nyomott valamennyit a latba, hogy ilyenkor jól lehetett szórakozni a molnárokkal, akik hallal, molnárcsuszával vendégelték az „öllető gazdát”, aki ugyancsak nem üres kézzel érkezett, hozott szalonnát, kolbászt, sonkát, túrót, tejfölt, meg borcskát is. Volt munkája a molnárnak bőven, nemcsak a malom kepelésétől nem hallotta, ha a partról kiabáltak neki, de nem is akarta sokszor meghallani. A gazdák saját búzájukból őrlött liszttel szerettek hazamenni, ezért napokat eltöltöttek a malomban vagy a parton. A régi rendszerű, „köves malom” napi 10 mázsát, a modernebb, hengeres malmok 20-25 mázsát tudtak megőrlni.

Az 1800-as évek második felében a bajai vízen — Érsekcsanád és Szeremle között — 76 malom volt „forgásban” a felső és az alsó révben. Ezt igazolják az összeírások, a 200 malom a legendák világába tartozik. Idővel számuk csökkent, de még az 1940-es években, ha Budapestre hajóval utaztunk, láthattuk az egymás mellé „bokorba” kikötött, működő malmokat. 1951-ben aztán a malomtulajdonosok „önként” felaján-

lották az államnak malmukat, s az nagylelkűen meg is vásárolta. Ismerjük a paksi Blatt-féle malom esetét, melyet minden felszerelésével, berendezésével hétezer (!) forintért vettek meg. (Fizetése akkor havi ezer Ft volt.) A malom tűzifának is többet ért! Végül a vételárát adótartozás címén lefoglalták. Mára egyetlen malom sincs a magyar Dunán, az utolsót szétszedett állapotban a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum őrzi.

De milyen is volt a dunai malom? Két részből állt: a házhajó (kb. 15x5 m) foglalta magába az őrlő szerkezetet, a völgyhajó (12x2m) kb. 10 m-re beljebb tartotta a nagy vízikerek, a készség, tengelyének egyik végét, míg a házhajóban lévő végén volt egy nagy fogaskerek 120-140 foggal, ez kapcsolódott a 16-18 fogas koronghoz, melynek tengelyén a kiskerek megint 120 foggal bírt, s a 18 fogas korongot hajtotta. A víz ereje forgatta tehát a készségeket, s az a leírt módon adta át az energiát a malom berendezéseinek. A régi, köves malomban mindössze egy pár követ kellett forgatnia, de a későbbi időkben már felvonó szerkezetet, tisztító gépeket, hengereket, szitákat is. Tulajdonképpen mindazt tudták, amit a gőzmalomok, csak több munkával. A gőzmalomban több hengersizék van, s az őrlés folyamatosan történik, a vízimalmokban nincs annyi hely, egyetlen hengersizékén, többszöri felöntéssel folyik az őrlés. Csak „legyen víz!”, mert a molnár „ha vize van, bort iszik, ha vize nincs, vizet iszik”. A malom működéséhez megfelelő erősségű vízfolyás kellett. Ezt a molnár úgy mérte, hogy beült a ladikba, egy kis faedény, a finak fülére húzós mérleget akasztott, bemeztette a folyóba, s nézte, hány kilós nyomás van. „3-4 kilós víz-

nél” már lehetett örölni. Ha nem volt elég erős, két lehetősége maradt, vagy „berakta a bivalyokat”, a készsége pótdeszkat szerelt, vagy átállt a „váltóhelyre”. Ezt a Folyammérnöki Hivatal jelölte ki. A hajózás érdekében rendet kellett tartani a malmok között, ezért a Hivatal pontosan kijelölte a „törzshelyet”, ennyi méter befelé, ennyi méter lefelé — a malmok egymás mellett, egymás alatt álltak —, és a váltóhelyet a folyó olyan részén, ahol volt víz. A helycsere nehézségei: egyrészt ez a hely többnyire nehezen megközelíthető, másrészt az átállítás nagy munka volt. Ilyenkor a malmot át kellett vontatni egy távolabbi helyre. Ehhez hozzáértő, összeszokott vontató emberek kellettek, a cukk, vezetőjük a kaparás. Ők tudták, hogy kell a horgonyról vagy malomkaróról elszabadítani a malmot, partról vagy dereglyéről átvontatni az új helyre. Volt alkalmuk gyakorolni, hisz a malmot minden ősszel, a jég megjelenése előtt „kikötötték”, s tavasszal „bekötötték”. A vontatás énekszóval ment, de akárcsak a hajóvontatók énekei, ezek is nyomdafestéket nem tűrő szövegűek voltak. A városi urak kikocsikáztak a partra, hogy hallhassák ezeket, s a vidám természetű molnár gazdák téli napokon megfogadták a cukkot, csak azért, hogy egy jó ebéd után énekeltesék őket.

A molnárlegénynek 24 órás szolgálata volt, persze nem kellett egyvégben dolgoznia, csak felügyelnie, alhatott is, s ha lefolyt a garat, felébredt a megváltozott hangra. A köves malom nem választotta szét a korpát a lisztől, otthon a gazdaszony szitálta ki. Ez volt a „parasztra őrlés.” A 19. sz. vége felé megjelentek a malomban a sziták, tisztítóberendezések és a hengerek. Így már különböző finom-

ságú lisztet tudtak előállítani. A partról dereglyével vitték a malomhoz a gabonát. A házhajó mellé álltak, s egy kampóval beemelték a zsákokat. Régen zsákszámra öröltek, behozott a paraszt, pl. 10 zsák búzát, hazavitt 12-13 zsák őrleményt. Amikor mázsáltak már, akkor is többet vitt, mint amit behozott, mert őrlés előtt áztatni kellett a magokat, s ez szaporított. A munka menete a következő volt: felöntöttek 10-15 mázsát, amit a felvonó felvitt a padlásra, ahol a különböző tisztító berendezések kiválasztották a földet, konkolyt, töreket, megáztatták, a héját letisztították, így ment az éles hengerre, durva törésre, amit négyszer ismételt meg. Minden törésből keletkezett törésliszt, dara, derce és átsapat vagy sród, s mindig ez utóbbit törették tovább. A négy törésből keletkezett darát összekeverték, és 3-4-szer felöntötték a sima hengerre, ez adta a nulláslisztet és az őrleményt. Az utolsó őrleményt és a korábban félretett dercét összekeverték, hat-hétszer felöntötték, mindig kaptak lisztet és korpát. Az itt nyert lisztet és az első törésekből származót keverték össze kenyérlisztnak. Leírni is bonyolult. Ha megfelelő finomságú sziták voltak, a lisztet még tovább osztályozhatták, egész a „nyolcas” lisztig, amit már állatoknak adtak a korpával együtt.

A nagy szemű, pillangó korpát élesztőhöz használták az asszonyok.

A köves malomban darálták a kukoricát és a paprikát is. Az őrlés finomságát a felső kő emelésével vagy lejjebb eresztésével szabályozták. Az alsó, álló követ néhány naponként, hetenként vágni kellett, mert simára kopott. Ilyenkor a felsőt leemelték, ehhez volt egy szerkezet, az alsóba pedig sugár alakban kis csatornákat véstek. Ez jobban vágta a magot, hűtött, és az őrlemény kifolyását segítette. A vágáshoz csákányuk, az érdesítéshez buzogányuk volt. Ez annyira jellegzetes munka, hogy a bajai molnárcéh jelvénye is követ vágó legényeket ábrázol. A dunai molárnak egyébként is több mindenhez kellett értenie, mint a „szárazmolárnak”. Mint mondták, azt nem is alkalmazták, nem használhatták. A vízimolárnak „vizet állni” kellett, hajóács mesterséget kellett ismernie, hisz ő javította, tartotta karban a hajót, de a szerkezetet is. Érdekes, hogy míg a szabónak ruhát, a csizmadiának csizmát kellett készítenie, ha mester akart lenni, a molnárlégény fogaskereket, kiskorongot faragott, a halász valamilyen számszámot készített.

A 20. sz. elején még voltak karós malmok, vagyis horgony helyett karóhoz voltak kikötve. A karóverés érdekes munka volt. Két tutajra vagy dereglyére felállították a karóverőt, lenyomták a fenékre egy — a víz mélységnek megfelelő hosszúságú — fenyőtörzset, melyet alsó végétől kb. 3 m-re befűrészeltek, a vágás alá keresztbe egy dorongot erősítettek. Mikor a karó már 2 m-re a mederben volt, dereglyével fentről nekieveztek, a fűrészelésnél eltört, a malomláncot ráakasztották. Még régebbi módszer volt a kasos kikötés. Vesszőből egy hatalmas kosarat fontak, telerakták kövel és lesüllyesztették, s ehhez kötötték a malmot. De bárhogy is ügyeskedtek, egy erős vihar felszakíthatta a macskát, elszakíthatta láncot, s akkor a malom megindult lefelé, kiütve a mögötte állókat. Még szerencsénk volt, ha nem süllyedt el a benne lévő rengeteg gabonával. Mivel a malomházban egy agyaggal töltött ládában vagy üstházban főztek, tüzeltek, petróleumlámpával világítottak, elég volt egy kis figyelmetlenség, és a Duna hátán elégett a malom. Az ilyen szerencsétlenségek, balesetek ellen biztosították is magukat a molnárok. No nem az Állami Biztosítónál, hanem úgy, hogy több részmalmot vettek. Volt, akinek negyegyed malma volt. Ha az egyikkel valami baj történt, forgott még a többi. Csakhogy a gőzmalmok elterjedése, a gyorsabb kiszolgálás, stb. elszívta az

őrletőket. A molnárok csuvarozni kezdtek, kocsira ültek, bejárták a környéket, összeszedték a gabonát, s megőrölve vissza is szállították. Mások a kukoricadarálásra, paprikaőrlésre tértek át, vagy Szerbiába, Bulgáriába adták el malmukat. A maradék egy részét a „front” tette tönkre, addig lövöldöztek a Duna felett, míg a malmot is eltalálták. A kegyelemdőfést azonban, mint az elején említettem, az államosítás adta meg. Persze, a mai gazdasági rendszerben sem lenne már sok létjogosultsága a kis malmoknak, hiszen a falusiak sem járnak már őrletni, megveszik a lisztet, kenyeret a boltban, ritka az a gazdasszony, aki otthon, kemencében süti családjának a kenyeret. A nagy malmok molnárai egyformán hallanak télen-nyáron, a fiatalja pedig csak képen látott dunai malmot.

Ahogy modernizálódunk, „globalizálódunk”, egyre nagyobb az érdeklődés a természetes életmód, és az egészséges táplálkozás iránt. Néprajzi és technikatörténeti emlékeink megőrzése mellett nem elképzelhetetlen, hogy egy szép napon rájönnek arra is, hogy a dunai malom lisztje egészségesebb, mint a gőzmalmoké, előállítás pedig sokkal olcsóbb.

Nem én találtam ki. Már két ízben is érdeklődtek nálam, hogy hogyan kell dunai malmot építeni!

Solyms Ede

Kántor József iparművész a készülő BAJAI MOZAIK NAPÓRÁ-val

Fotó: B. A.

Dr. CSÁNYI ISTVÁN

(1946-2001)

55. születésnapját már a műtét után családja és kollégái aggódó figyelme mellett, a gyógyulás, a talpra állás reményében élte meg. Tudta és vállalta a súlyos műtét kockázatát. De tudta azt is, hogy a földi élet egyszer s mindenkorra adott és véges, s hogy a halál csak képzelt ellenség, törvény és nem büntetés.

Csányi István Baján, a Türr István Közgazdaságtudományi Technikumban kitűnő eredménnyel végzett, majd a Közgazdasági Egyetemen 1968-ban tett jeles eredménnyel államvizsgát. A tehetséges, jó képességű fiatal közgazda különböző — egyre felelősségteljesebb — beosztásban, Baja város tanácsánál kapott munkát. Közel 25 éve az Alsó-Duna-völgyi Vízügyi Igazgatóság dolgozója. 23 éve gazdasági igazgatóhelyettes.

A munkában, hivatásban, felkészültségben igényes, önmagától mindig sokat követelő Csányi István szak-közgazdász diplomát, doktori címet és felsőfokú műszaki végzettséget is szerzett.

Személyiségének elismertsége maga hordozta, építette pilléreken állt: felkészültség, olvasottság, tájékozottság, rendkívül széles látókör és tudás, nyitott gondolkodás, kiváló együttműködési készség, megoldást kereső rugalmasság, megértő magatartás. Lényeglátása, koncentráció képessége, a változó feltételek, körülmények körültekintő mérlegelése, kombinatív készsége, higgadt, kiegyensúlyozott magatartása az államigazgatásban és a vízügyi szolgálatban egyaránt tekintélyt szereztek nevének.

A munkatársak, ismerősök tudták, hogy a szerény, derűs közérzetű, vállalkozó szellemű, nagy munkabírási, praktikus gondolkodású Csányi István mindenben segítőkész, emberséges, egyenes, nyílt, őszinte, rá és vele lehetett számítani és számolni.

A mindig megoldást kereső és az esetek többségében találó közgazdász jó műszaki érzékkel és felkészültséggel kiváló partnere volt a mérnökgárdának a legne-

hezebb kérdések megoldásában is. Folyamatosan részt vett a vízügyi ágazat egészét érintő koncepcionális feladatok kidolgozásában. Személyes közreműködésével, ismeretségével jelentős szerepet töltött be évtizedeken keresztül a magyar-jugoszláv, magyar-német vízgazdálkodási együttműködésben is.

Páratlan, konstruktív megalapozott problémamegoldó képessége és kompromisszum-készsége a döntések előkészítésében és a köznap apró munkában is állandóan jelen volt.

Neve és népszerűsége — mint Csányi Zsiga — már középiskolás korától összekapcsolódott a sporttal. A nemzetközileg

ismert Bajai Bácska NB I-es Kosárlabda Csapat játékosa, majd megalakulásától a világ, olimpiai, európai bajnokokat és helyezetteket nevelő, adó Spartacus Vízügyi Sportklub önzetlen, hozzáértő társadalmi elnöke.

Munkája, magatartása, értékes emberi tulajdonságai — megbízható, megértő, korrekt, tisztességes — színes, kedves, igen közvetlen, vonzó személyisége, opti-

mista életfelfogása nemcsak munkatársai és a vízügyi ágazat, hanem széles körű rangtól, beosztástól, címtől független ismeretséget, elismertséget szereztek nevének.

Dr. Csányi István élete és halála ugyanakkor figyelmeztet is bennünket, hogy tudjuk-e s hisszük-e valójában, hogy az élet és az egészség egyetlen és legfőbb kincsünk, s hogy személyes felelősségünk is, hogy az élettel és az egészséggel — e legfőbb adott kincssel — jó részt magunk gazdálkodunk, s hogy a földi élet nehézségeit itt, a földi élet keretein belül lehet és kell megoldanunk.

A Bajaszentistváni temetőben családja, szerettei, barátai, együtt érző és tisztelő mintegy félezer ember és virágerdő kíséretével utolsó útjára 2001. július 7-én délután.

Dr. Faludi Gábor

Gyurcsek Ferenc művészetének egyik értő méltatója, Tasnádi Attila írja egy helyen, hogy „Gyurcsek Ferenc lassan életművé terebélyesedő szobrászi munkásságát, mint minden jelentékeny művészeti teljesítményt, többfelől is meg lehet közelíteni.”

Csak utalok rá, hogy nem csupán megközelíteni lehet többfelől, de a művek hatásukat többféleképpen fejtik ki, attól függően, hogy milyen érzékenységgel, fölkeszültséggel közelít hozzájuk a szemlélő. A kevésbé gyakorlott és érzékeny műélvezőnek szép, szokatlan formákat mutat, ám ha a dolgok mélyére látó ember közelít hozzájuk, föltáru gondolati gazdagságuk. Gyurcsek Ferenc szobrai azért népszerűek, mert minden szemlélőnek képesek mondani valamit az ő szintjén, tehát anélkül lehetnek populárisak, hogy engedelményt kellene adnia alkotójuknak bármely területen.

Visszatérve a megközelítés sokféle lehetőségére, nem vállalkozom rá, hogy akár csak kísérletet tegyek ezek számbavételére. Csupán egy vonulatot szeretnék kiragadni ebből a sokszínű és gazdag életműből, amelyet én (és engedjenek meg ennyi szubjektivitást) a legfontosabbnak tartok: ez pedig a történelem ihlető szerepe a művész munkásságában.

Ha Gyurcsek Ferenc nem volna szobrász, alighanem történész lenne, és ma professzorként oktatna valamelyik egyetemünkön.

Munkásságában ugyanis a hetvenes évek eleje óta mind gazdagabb, sokrétűbb

Gyurcsek Ferenc, Bistey András

Fotó: Kelemen Áron

jelentéssel végigvonul egy motívum, amely a történelmet, még általánosabb szinten az időt ragadja meg, teszi a pillanatot kimerevítésével időtlenné.

Ennek első megjelenési formája a rétegekből épült Tanúhegy Szolnokon, amely minden rétegében az akkor 900 éves város, és tegyük hozzá, hogy legalább ennyire az ország történetének egy-egy epizódját hordozza. Ez az 1975-ben felavatott emlékiű már a maga teljességében megjeleníti a gyurcseki történelem-koncepciót, amely gazdagabb, árnyaltabb lett, de lényegét tekintve nem változott. De miért is változott volna, hiszen pontosan megjeleníti a művész történelemszemléletét, amely olyannyira megalapozott és stabil, hogy az azóta bekövetkezett változások sem voltak képesek megingatni.

Ugyanez a történelemábrázolás teszi nagyszerűvé a martfői Szent István-szobrot, természetesen anélkül, hogy majd húsz év után a szolnoki Tanúhegy megismétlését látnánk benne. Ott a szemlélő újabb réteget képzelhet a meglévők fölé, mintegy az idő és a történelem végtelenségét érzékelve, a Szent István-szobornál pedig a földből kibukkanó rétegek tetején álló alak a sorsfordulót, a mennyiségből minőségbe átcsapást jelképezi, a pogány törzsszövetségből a keresztény nemzetté fejlődés fontos állomását jelző királyalakkal.

És látható ennek a történelem-felfogásnak az újabb, mindeddig legmagasabb szintű megjelenése, a szintén Martfűn látható Időkapu. Ha a Tanúhegy főleg egy város, a Szent István-szobor pedig egy ország történetét idézte, az Időkapuval a mester eljutott az Értől az óceánig, a résztől az egészig, az emberiség, sőt a világegyetem történetéig, a valóság legmagasabb szintű általánosításáig, amelyben azonban, és ez az igazi csoda ebben a művészetben, nem vész el a részletek szépsége, gazdagsága sem.

Izgalmas kérdés, hogy mi lehet a következő lépés, sőt egyáltalán lehetséges-e még továbblépés ezen az úton, vagy ez a vonulat véget ér, és a művész más utakat keres.

De talán nem is helyes itt útkeresésről beszélni, hiszen Gyurcsek Ferenc művészetében több út is nyílt már, amelyek közül részletesebben csak egyről beszéltem ebben a rövid megnyitóban. Ezeknek az utaknak a rendszeres számbavétele helyett hadd utaljak csupán a mozgás nem egyetlen pillanatba sűrített ábrázolásával eredményesen kísérletező szobraira, vagy a japán haikuk ihlette kisplasztikáira,

Gyurcsek Ferenc szobrászművész

Fotó: Kelemen Áron

GYURCSEK FERENC MŰVÉSZETÉRŐL

amelyek kis méretük ellenére képesek a monumentalitás érzését kelteni a szemlélőben, ahogy a haiku tizenhét szótagja is képes nagy érzelmek és súlyos gondolatok felidézésére.

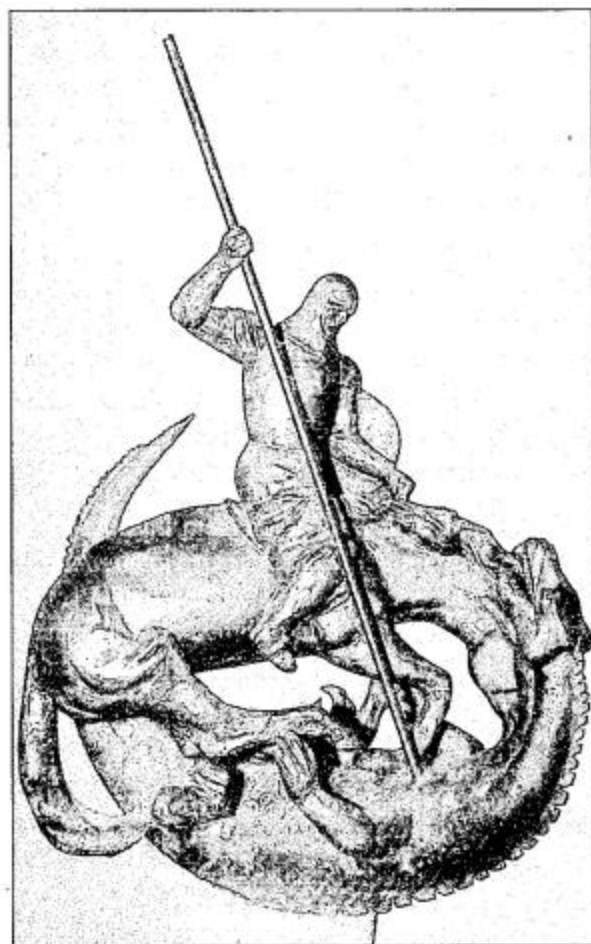
Gyurcsek Ferenc művészete olyan gazdag, hogy még nagyon sokat lehetne beszélni róla, de a céloom csupán néhány jellemző motívum felidézése volt.

Bistey András

Gyurcsek Ferencről

Második bajai önálló kiállítása — 30 évvel ezelőtti bemutatkozása után — augusztus 3-án nyílt meg a Nagy István Képtárban. A szobrászművész Budapesten született 1942. november 6-án. A Képző- és Iparművészeti Gimnáziumban 1957-1961 között végezte középiskolai tanulmányait, majd szobrász restaurátorként dolgozott. A Képzőművészeti Főiskolán állami ösztöndíjjal 1963-1968 között szobrász szakon tanult, ahol Somogyi József Munkácsy- és Kossuth-díjas, érdemes művész volt a mestere.

Tanulmányainak befejezése után tagja lett a Fiatal Művészek Stúdiójának. Olaszországi ösztöndíjat kapott 1972-ben, majd Bulgáriában — ugyancsak ösztöndíjas-ként — 1976-ban járt tapasztalatszerzés végett. Tanulmányúton volt Görögországban, Olaszországban és a Szovjetunióban. Hazai és külföldi, egyéni és csoportos kiállításokon 1967 óta szerepel. Baján 1971-ben mutatta be először műveit a művelődési központban, és ugyanazon évben Gara községben is — ahol gyermekkorában egy rövidebb ideig rokonainál élt — bemutatkozott munkáival.

Sárkányölő Szent György — köztéri szoborterv
Fotó: Kelemen Áron

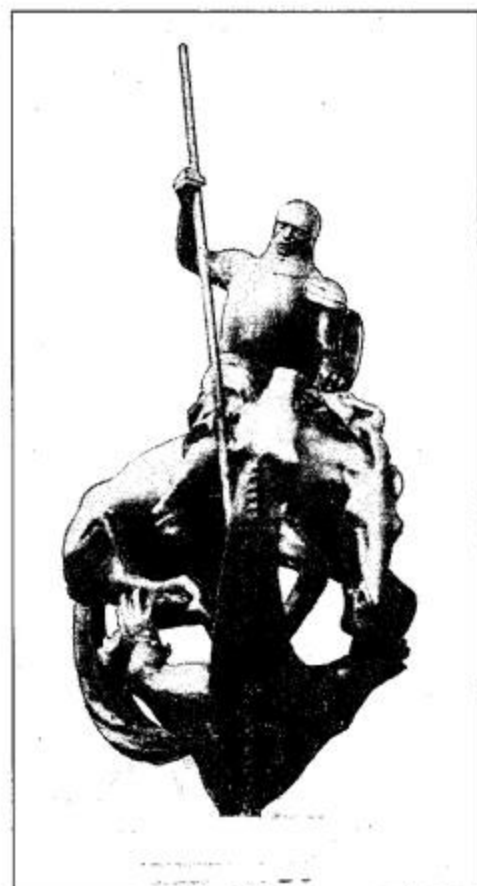
1971-től Vácon lakott, jelenleg felváltva Budapesten és Martfűn él és dolgozik.

Szobrászati munkásságának egyik központi eleme a méreteivel és arányaival lenyűgöző köztéri alkotás. Köztereken felállításra kerültek eddig az alábbi művei: Vép „Ekés” (1973. 4 m vörösréz domborítás, hegesztés), Baja „Úszó nők” (1974. 3,5 m mészkő), Szolnok „Tanúhegy” (1975. 12 m beton), Burgasz „Hunyadi” (1975. 1,8 m márvány), Jánossomorja „Gát” (1977. 2,7 m beton), Nagymaros „Tükröződés” (1978. 2 m márvány), Gödöllő „1919” (1979. 5 m beton), Nyársapát „Erdei Ferenc emléktábla” (1980. beton), Kerepesi úti temető „Bortnyik Sándor síremléke” (1981. 1,2 m bronz), Zalakaros, volt SZOT üdülő „Díszkút” (1983. 1,5 m poliészter, beton), Budapest „Váci úti metróállomás fríze” (1984. 6 m beton, bazalt), Edelény „Három tavasz” (1985. 5 m mészkő), Hajdúnánás „Hajdú emlékmű” (1887. dombormű, mészkő), Kaisersteinbruck „Szarvas” (1989. 2 m mészkő), Ashabad „Lovak” (1990. 3 m homokkő), Nyíregyháza „II. világháborús emlékmű” (1991. 5 m mészkő), Kaisersteinbruck „Szent Flórián” (1992. 1,7 m mészkő), Thessaloniki „Arisz Veloihitisz” (1995. 2,2 m bronz), Gemünden „Elias Hügel” (1996. 4,5 m mészkő), Martfű „Szent István” (1997. 6 m mészkő, bronz), Martfű „1848-1849 emlékmű” (1998. 3 m mészkő, bronz), Martfű „Időkapu” (4 m mészkő, bronz), Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékpark „Nemzeti Katonai Emlékmű” (2001. 9 m mészkő, gránit, krómaccél).

Középnagyságú és intimebb hatású kispasztikai műveket is alkot. Kedvelt művészi technikája a grafika. Művészeti alkotó munkássága mellett fontos megemlíteni művészetpedagógiai és restaurátori tevékenységét is.

A Baján felállított „Úszó nők” című szobrán kívül „Csillagkép” című bronz alkotása a Bányai Júlia Szakközépiskolában található. A Rókus temetőben egyik síremlék is a művész munkája.

Érdemeiért adományozott díjai, kitüntetései közül kiemelhető, hogy a Fiatal Művészek Stúdiója által kiírt pályázaton háromszor nyert első helyezést. Az 1970. évi

A szoborterv

Fotó: Bálint A.

Dózsa-pályázat első díjasa, Munkácsy-díjat, a Nemzetközi Márvány Szimpózium nagydíját, Burgasz város díját 1976-ban kapta. A Kulturális Minisztérium 1977-ben a művéért a Munkácsy-díjjal jutalmazta. A Gabravói Múzeum II. díját 1980-ban, a Hódmezővásárhelyi Őszi Tárlaton 1981-ben a Megyei Tanács díját kapta. SZOT-díjas 1984-ben lett. 1990-ben Ashabad város díját nyerte el.

Művei fővárosi és vidéki közgyűjteményekben is megtalálhatók. Családi, baráti kapcsolatai révén is fűződik városunkhoz.

Nemrégiben ittjártakor megtekintette városunkban a szerb sírkápolnát, amelyet a jelképpé nemesült „Megbékélés Kápolnájának” nevezett el faliképeinek alkotója, B. Mikli Ferenc festőművész. A köréje tervezett emlékparkba szánva — többek ösztönzésére — mostani bajai kiállítására elkészítette a kápolna védőszentjének, az ortodox egyház egyik kimagasló patrónusának, Szent Györgynek szobortervét, aki a legenda szerint megölt egy líbiai tóban élő öldöklő sárkányt — aki naponta emberáldozatot követelt —, megszabadítva ezzel a haláltól egy sorra kerülő királylányt. Ha visszaemlékezés jeléül a város felállíttatná a szobrot, maradandó emlékeztetője lenne az ottani temetőben nyugalomra helyezetteknek, akiknek sírhalmait méltatlanul felszámolták. Akár analógikus gondolatként a leölt szörnyeteg jelképezhetné a temetői barbár rombolást is.

Bánáti Tibor

Faludy Gábor A FERENC-CSATORNA ÉS TÜRRI ISTVÁN

A vékony könyvecskét a Ferenc-csatorna, a Sztapár-Újvidéki (Ferenc József) Öntöző-hajózó-csatorna, a Baja-Bezdán táp- és hajózó-csatorna egykori alkotóinak, építőinek emlékére gondosan állította össze szerzője, szerkesztője, tervezője. A csatornarendszer XVIII. századi megálmodói hosszú távra gondolkodtak. Gazdaggá, vonzóvá, széppé és híressé tették a bácskai tájat. Türr István (Baja, 1825 – Budapest, 1908.) hazai polgárosodást szorgalmazó tevékenységének ugyancsak az egyik állomása volt a Ferenc-csatorna újjáélesztése és bővítése a XIX. században, de kezdeményezései sorában ez maradt az egyetlen megvalósult hazai létesítés.

A szerző a csatorna legrégebbi történetének ismertetése után rámutatott, hogy az 1867. évi kiegyezés nyomán hazatért világlátott, széles látókörű Türr István érzekelte országunk gazdasági-kulturális elmaradottságát. Széchenyihez hasonló szervező munkába kezdett gazdasági életünk fellendítésére. 1869 őszén kezdhették meg a Ferenc-csatornarendszer rekonstrukciójának tervezését. A munkálatok jogi alapját az 1870. évi XXXIV. törvény-cikk teremtette meg. A rekonstrukciós és bővítési munkálatok 1875 végére befejeződtek.

Türr István születésének 150. évfordulóján, 1976-ban a bajai emlékülésen még üdvözölhették az akkor 81 éves Türr-unokát, Sellier-Türr asszonyt. A tápcsatornának és Deák Ferenc zsilipnek a könyvecske szerzője kíséretében történt meglátogatása alkalmával az unoka nagypapjával közös hajózásának

gyerekkori emlékét elevenítette fel. Baja város közönsége 1934-ben állított emlékművet Türr István tiszteletére a Duna és Sugovica találkozásánál.

A könyvecske számos bajai műtárgy- és csatornaábrázolat mellett Bezdán, Zombor, Szivác, Óverbász, Újverbász, Szenttamás és Óbecse mellékéről mutat be a csatorna építményeiről, műtárgyairól képes kordokumentumokat. A tartalmában gazdag, történetiségében hiteles, esztétikus, igényes kis füzet joggal vált ki érdeklődést.

Az előszó ígérete szerint a későbbiekben még további dolgozatok megjelentetését tervezi az Alsó-Duna-völgyi Vízügyi Igazgatóság az általa kezelt Duna-szakasz és a tágabb régió vizeinek múltjából és életéből.

(Ábránk a Bajai Türr István Múzeum gyűjteményeiből a díszes engedélyokirat első oldalát mutatja be.)

Az Alsó-Duna-völgyi Vízügyi Igazgatóság kiadása, Baja, 2001. Igazgató: dr. Halász Rudolf. Írta: Faludy Gábor, szer-

kesztette: Kubatov János, tervezte: Klossy Irén 14,8 x 21 cm, 40 old., 4 színes borítókép, 22 fénykép (többségében egykori levelezőlapokról készült kordokumentum), 1 helyszínrajz, 16 irodalomajánlás, szerb, német, angol és olasz nyelvű összefoglaló. A kiadványt a Bajapress Nyomda készítette.

Dr. Vágás István

Könyv a Perczelekről

Míves családtörténeti emlékkönyv látott napvilágot a nyár végén A Perczelek címmel. Szerzője dr. Dobos Gyula, a Szekszárdi Levéltár igazgatója, kiadója a Babits Kiadó.

A Perczel család magyarországi alapítói, Pertzl János és Dénes Bajorországból vándoroltak be Magyarországra a XVI. században, s a család szorgos munkája révén hamarosan nemesi címer és nemesi oklevél birtokosa lett.

A Perczelek népesedő családjának megtelepedési hely szerint öt fő ága ismeretes: a csallóközi, a fehérvári, a veszprémi, a budai és az eszéki ága. A veszprémi ágból sarjadt aztán a bonyhádi ág, melynek leghíresebb tagja Perczel Mór '48-as honvéd tábornok. Az ő dédunokája a ma szintén Bonyhádon élő nyolcvanhat esztendőes Perczel Bertalan, akinek mint adatszolgáltatónak orosz-lánrésze van a könyv létrejöttében.

Az ötszázhusz oldalas kötet a bonyhádi ágot ismerteti részletesen, de így is közel száz Perczel-leszármazott szerepel benne. Nyolc színes és több száz fekete-fehér kép, hiteles oklevelek másolatai, leszármazási táblázatok, biográfiák teszik teljessé a kötetet. Az ünnepélyes bemutató szeptember 1-jén Szekszárdon, a Német Színházban volt.

Bizonyára Baján is szívesen forgatják majd a könyvet, hiszen itt utca is viseli a Perczel nevet, s Perczel Mór testvéröccsének, Miklósnak a hamvai is e városban, a Rókus temetőben nyugszanak.

Török András István

A legtöbb bajai számára a városunkat övező vadvízország a Deák Ferenc-zsilip környékén véget ér, legfeljebb csak néhány pecás ver táborhelyet a Ferenc-tápcsatorna és a szeremlei Duna-ág partján. Sajnos a szemétkupacok ezt jól érzékeltetik... Hogy a Ferenc-tápcsatorna nagyszerű lehetőséget kínál a vízi turizmushoz, arra egy lelkes bajai csapat az idén immár negyedik alkalommal kívánta demonstratív evezéssel felhívni a figyelmet.

Kevesen tudják, de ez a csatorná — ami részben mesterségesen kialakított, részben pedig dunai holtág maradványokból áll — ma is hivatalosan nyilvántartott nemzetközi vízi út, hajózást biztosító vízmélységgel. Egyébként természetes szépségét, jó vízminőségét megtartotta, miként a Margitta-szigeten lévő csatornák, holtágak legtöbbje. A mostani túra Dávod-Püspökpusztánál véget ért, de a csapat célul tűzte ki, hogy levezzen Bezdánig. S egyszer majd talán onnan is tovább...

Schmidt Antal

Fotó: Károlyi Judith

Állnak (balról jobbra): Marton Péter, Halász Rudolf, Alföldi János, Péterfi Tamás, Mihálovics István, Schmidt Antal, Szentiványi Gábor, Tólas Lászlóné, Tólas László, Galántai Gábor.

Fekszik: Gyulavári József

További résztvevők: Károlyi Judith, Széll Péter, Pazár László, Ujvári Sándor, Géczy Zsolt.

Távolodó arccal

Kelemen Márton emlékére

Ha valaha még a Pázmány Péter utca sarkán szellemarcunk elsuhan és az úttestre kiömlő sörhabok cigarettafüstje szétterül, lesznek dolgok, amelyekről majd nem beszélünk, hiszen a kósza emlékezet betonkoszorú alól kibúvó hangunkat az élők zaja úgyis elnyeli, és valószínű, hogy forró bólintásainkra már egyetlen élő sem felel. Mégis, távolodó arccal arról ejtünk majd szót, hogy az ember sok-sok elmúlt év után is még mindig mennyire felkészületlen életre, halálra, mivel csak önmagát képes kíméletlenül ölni (s szeretni), és hogy sohasem szokja meg azt az istenien szép emberi hazugságot arról, hogy egyszer mind föltámadunk és kiválasztottakként élünk majd tovább. S beszélgetés közben észre sem vesszük, hogy a valóság ismét kíméletlenül leteríti szívünket, hiszen a táj, amelyben bolyongunk, olyan homályos, olyannyira szürke, hogy hiába rajzol éles képet róla az emlékezet, egyre közelebb, egyre közelebb érezzük magunkat az elmúláshoz, bár fülünkben halljuk a szót: „Az értelmes léte nincsen egyetlenegy kimódolt hely, egyetlenegy kimódolt embertől való szabály, ha szomorú is a nyár, és a Nap forróan ragyog.”

Esnagy József

BL. - 421 - 380
322 - 948.

BAJAI HONPOLGÁR

Városbírók és Környezetvédelmi Bizottság

2001. szeptember 20. közzététel: 1121. oldal Ár: 100 Ft

Várostörténeti és
Környezetvédő Lap

Megjelenik minden hónap
első napján ISBN 1416-4469

<http://www.bajaobs.hu/baja/honpolgr/mutato.htm>

Szerkeszti a szerkesztőbizottság

Felölös vezető:
Bánáti Tibor

Tagjai:
Bálint László, dr. Dániel József, Jász Anikó,
Kovács Zita, dr. Laki Ferenc,
Sárosy Józsefné, Schmidt Antal

Tervező szerkesztő:
Bálint Attila

Lapalapító és kiadó:
Újvárosi Általános Művelődési Központ

Postacím:
6500 Baja, Oltvány Imre u. 14.

Fenntartó:
Bajai Honpolgár Alapítvány

Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Kereskedelmi Bank Rt.
Bajai Fiókja 11732033
Bajai Honpolgár Alapítvány 20030119

Nyomdai munkák:
Arculat Nyomda Kft.

Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

KÉZIRATOT, FÉNYKÉPET NEM ŐRZÜNK
MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.